સત્યવંતી આખ્યાન.

સત્યવંતી આખ્યાન.

યાને એક

સત્યતાનો આબેહુબ ફોટોગ્રાફ.

બનાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

કારીગર જહાનમહમુદ વિ. નુરમહમુદ

કચ્છ ચોબારાની દ. ગુ. નિશાળના મેહેતાજી.

દોહરો.

વાંચો પુસ્તક પ્રેમથી, સજ્જન સહુ નર નાર;
નવ રસ જેમાં નવજ્ઞ છે, સમજો કરી વિચાર.

અમદાવાદમાં

માણેકચોક આગળ કાગદીઓળની સામે

શાહ હીરાભાઈ પુંજાસાના મકાનમાં

"અમદાવાદ ટાઈમ્સ પ્રેસ"માં

કાળીદાસ સાંકળચંદે છાપ્યું.

સને ૧૮૮૫ સંવત ૧૯૪૧

કીંમત કોરી બે

પ્રસ્તાવના.

श्लोक.

शूर्पवत्त्यजतेदोषान, गुणानगृह्णंतिपंडिता ॥
दोषग्राहीगुणत्यागी, चालणीवतुदुर्जन ॥

मान्या. પંડિતો સુપડાની પેઠે દોષ તજે છે. ને ગુણનું ગ્રહણ કરે છે. દુર્જન ચાલણીની પેઠે દોષ લે છે. ગુણનો ત્યાગ કરે છે.

ઘણા સજ્જનો ઉપરના શ્લોકને ધ્યાનમાં લઈ પુસ્તક મુસાફરી કરવા મારી વિનંતી છે. કારણ મનુષ્ય અનેક ભૂલથી ભરેલો છે. ભૂલ વગર તો એક શ્રી અંતરયામી છે. વળી હરેક કામનો મહાવરો રાખવાથી તેમાં દિન પ્રતિદિન ભૂલ સુધરતી જાય છે માટે આ ગ્રંથ અનેક ભૂલોથી ભરેલો હશે, પણ તે તરફ લક્ષ ન આપતાં

સાર સાર ગ્રહણ કરશો. પુસ્તક થોડુંકજ વાંચી અટકી ન પડતાં આગળ વધજો એટલે મહેનત સફળ થશે એ ખચિત જાણજો.

સુજ્ઞ વિદ્વાનો આપણી ગુર્જર ભાષામાં વાર્તા રૂપે ઘણાં પુસ્તકો સારા વિદ્વાનોની કસેલ કલમથી લખાઈ ચુકાયાં છે. જે વાંચવાથી માણસ જાતીને ઉત્તમ જ્ઞાન મળે છે. આજ કેટલાક રોજ થયાં વારતા રૂપે ગદ્ય પદ્ય માતમ પુસ્તક બહાર પાડવા મારો વિચાર હતો પણ કેટલાક અડચણને લીધે તે કામ અટકી પડ્યું, ખરેખર નિયમ છે કે, એક હાથે તાળી પડતી નથી, તેમ હરેક કામ બીજાની મદદ વગર પ્રથમ પાર પડતું નથી. તેમાં પણ મારા જેવા શિખાઉ ગ્રંથકારને તો અવશ્ય મદદની જ રૂરજ છે.

મારે, બાવળાના મહેરબાન કવી જેસંગભાઈ ત્રીકમદાસથી પત્ર દ્વારાએ સ્નેહ થતાં, અમારો વિચાર જણાવ્યો કે તરતજ મને દિલાસો આપી પોતે મદદગાર બન્યા જેથી મારી ધારણા સફળ થઈ. આવા સ્વદેશાભિમાની

સજ્જનની જય થાઓ, એમ હું પણ અંતઃકરણથી કહું છું એઓ સાહેબે આ કાર્યમાં મને અતિ મદદ આપી છે, માટે આ વખતે એમનો અત્યંત આભાર માનું છું.

ડા. જા० નુ०

કર્તા.

અર્પણ પત્રિકા.

સ્નેહીસાગર મુરબ્બિ

મી૦ કવી જેશંગભાઇ ત્રીકમદાસ.

મુ૦ બાવળા જીલ્લે અમદાવાદ.

માનવંતા સાહેબ—આપ આર્યાવૃતને વિશે રહી સ્વદેશી
ઓના ભલાને વાસ્તે ઉતકૃષ્ટ વિચારો
બહાર પાડવા સ્વદેશાભિમાન ધારણ
કરી સ્નેહ પૂર્વક મંડયા રહોછો, વળી
આ કાર્યમાં મને પાર પાડવા અતિ મદ
દ આપી સ્નેહ વધારીછે, તેમજ સ્નેહ
ભાવ અપૂર્વ દર્શાવોછો. જેથી આ
મારો લઘુ ગ્રંથ આપની સેવામાં

અર્પણ કરૂ છું તે પ્રેમ પૂર્વક સ્વી
કારશો એવી આશા રાખુ છું.

હું છું

આપનો આભારી મિત્ર.

જાનમહમદ વિ. નુરમહમદ

કારીગર.

सत्यवंती आख्यान.

પ્રભુપ્રાર્થના.

પદ.

સલામ સહુને હાલ, સાહેબો સલામ સહુને હાલ. એ રાગ.

ડહાપણ તારૂં અપાર, પ્રભુજી ડહાપણ તારૂં અપાર. (ટેક)
જગ રચનાઓ અદ્ભુત કીધી, કોઈ ન પામે પાર. પ્ર૦
પ્રબળ શક્તિ દેખાય જગમાં, ઉચરે એમ નર નાર. પ્ર૦
સોમ રવિને ગગનમાં ગ્રહ્યા છે, તેનો તું કરનાર. પ્ર૦
વંદન કરીએ મદદજ આપો, કાર્ય ઉતારો પાર. પ્ર૦
ગણીને જશ સહુ કોઈ આરાધે, મ્હેર કરો કિરતાર. પ્ર૦
દીન જનુંની વિનતિ શ્રવણે, સુણજો જગદાધાર. પ્ર૦

દોહરા.

અથારંભ હોંસે કરૂં, શાણા સજ્જન કાજ

નવ રસ નાંખ્યા નવલ બહુ, ઉચરી એક અવાજ.
દર્પણમાં શું મુખ જુવો, શું દેખાવે તેજ;
વિચાર રૂપી આપ આ, જોતાં પડશે હેજ[1].
બજીત પોથાં જોઇ જન, રીઝે છે મન માંહિ;
રીઝાવું નહીં રંગથી, જોવા ઢંગજ કાંઈ.
સમજી સાકર સ્નેહથી, બિલોર ખાવા જાય;
મરે આંધળો મોહ વિષે, સહસાથી દુઃખ થાય.
સુખ ઇચ્છો આ જગતમાં, તો કહું વાર હજાર.
પુસ્તક આવાં પ્રેમથી, પઢો સહૂ નર નાર.

દોહરા.

કૃત્તેપુર નામે નગર, હતું એક વિશાળ;
રાજ્ય કરે રઘુવંશિ જ્યાં, રૈયત સહુ દાતાર.
કશું અડાગ વસે નહીં, સુખી સહુ નર નાર;
રાજા રૈયતને વિશે, અરસ પરસ બહુ પ્યાર.
વસે દ્વિજ જાતાં અતિ, દાનેશ્વરી ઉદાર;
બાળમુકુંદ તે માંહિં બહુ, હતો દ્વિજ હુશિયાર.

1 આરામ.

સુંદરી તેને શોભતી, ભલપણનો ભંડાર;
સદ્ વિદ્યામાં સારસ્વતિ, સાવિત્રિ અવતાર.
દોલતને અતિ સાહેબી, હતી એહને ઘેર;
બાપ પિએ માજો કરે, કરે અતિશે લે'ર.
સુખી હતો સહુ વાતમાં, એક જાતનું દુખ;
પુત્ર પેટ નહિ તેહને, તેથી ઉદાસી મુખ.

બાલમુકંદને પુત્રનું મોટું દુઃખ હતું. તેથી તેને હમે શાં એવા તુરંગ ઉઠતા કે, "જગદીશ્વર મને એક પુત્ર કે પુત્રી આપે તો કેવું સારૂ? અરે હું જ્યારે આ જગત ત્યાગ કરીને જઇશ, ત્યારે મારી દોલત, મારી સાહેબી, મારા શણગારેલા અવાસો, મારી નવાંગ્ના સહિત વાડી, અને બાગ બગીચા વગેરે કોણ સાચવશે? અરે મને તેનું તો કંઇ પણ દુઃખ નથી થતુ. પણ હું મુવા પછવાડે નર્કમાં જ સડયાં કરવાનો. કારણ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે, પુત્ર વિનાનો માનવી મુક્તિ પામતો નથી. અરેરે આ બધું સંભારૂ છું ત્યારે મારા દુઃખનો તો અવધીજ છે.

જુવો તો ખરા કોળી નાળી વગેરે અઘોર કૃમ કર

નારાઓને ઘેર કેટલા બધા છોકરા કેવી નઠારી હાલતમાં ફરે છે, ને મારે એક પણ નહી. ભલા ભગવાન? એ તારે ઘેર કેવો અન્યાય છે. પણ નાના? હું તો ભૂલું છું. એમ તો હોયજ નહી. કારણ કે ત્યાં કને તો સત્યજ વર્તાય છે કહ્યુ છે કે.

દોહરો.

પુન્ય કરે થોડા જનો, પાપ ઘણા કરનાર;
પાપી જનમ નિચમાં, એહ થકીજ અપાર.

આ દુનિયામાં પાપ કર્મ કરનારા ઘણા છે. અને પુન્ય કરનારા તેમજ સત્ય કર્મો કરનારા થોડા છે, તેથી રખે ને એ પાપીઓ, નીચને ઘેર જનમી તેમના વંશમાં વૃદ્ધિ કરતા હોય!! અને સત્ય કર્મો કરનારા થોડા છે. એટલે મારે ભાગ્યે બનતુ નહી આવતુ હોય!! એવા નઠારા પુત્રો કરતાં ન હોય તેજ ઉત્તમ છે માટે હે ભગવાન જો પુત્ર અથવા પુત્રી આપે તો, સુકર્મીજ આપજે પણ આવા કોળી નાળી જેવા દુષ્કર્મિ ના આપીશ. કેમકે તે કરતાં તો મારી આ સ્થિતિજ સારી છે. પણ ના ના આ શું હું બકુ છું? ગમે તેવો તો પણ પુત્ર!! અરે કદાપી અ

ઠંગિ હશે તો પણ મારૂં નામ તો રાખશે? મારા આ અ વાસમાં દીવો બાળી અંધકારને તો કાઢી બેસશે? વળી નિર્વંશી પણ નહીં કહેવાઊં, આવી રીતના અનેક તરેહના તર્ક વિતર્કો ઓઠસે બેઠો બેઠો બાળમુકુંદ પોતાના અંતઃક રણમાં કરે છે, અને તે ખોટા વિચારોમાં એટલો તો લી ન થઈ ગયો, જે પોતાની આશાપાશ શું બને છે, તે પણ જાણતો કે જોતો નથી. અને તેના મનના વિચારો એ કરી, તેના મુખારવિંદ ઉપર ઉદાસીની પીછોડી છવાઈ ગએલી જણાઈ આવતી હતી, તેથી તે બેભાન અવસ્થા માં બેઠેલા જેવો લાગતો હતો. એવે પ્રસંગે તેની સ્ત્રી રા ધિકા આવી તેણે પોતાના સ્વામીને આમ ઉદાસીમાં બે ઠેલા જોઈ પુછયું. સ્વામીનાથ આપ આમ ઉદાસ થઈ બે ઠા છો એનું કારણ કંઈક હોવુ જોઈએ."

બાલમુકુંદ—પ્યારી સહેજ કાંઈ વિચાર મારા મનમાં પેદા થયો તેથી.

(એટલામાં રાધિકાની પાડોશણ જયકુંવર આવી ચડી.)

રાધીકા—બેન જયકુંવર તમે આજ શું ભુલાં પડ્યાં?

જયકુંવર—બાઈ હમણાંજ ઘરના કામમાંથી પરવારી એ
ટલે જાણ્યું કે થોડી વાર તમારી પાસે આવી
બેસું, પણ મને આજ લાગે છે કે ઘણી વ
ણીઆણી કાંઈક ઉદાસીમાં છો, તેમ તમારા
ફીકા ચેહેરાપરથી જણાય છે.

રાધિકા—નાના બેન ઉદાસી તો કંઈ નથી (આટલામાં
બાલમુકુંદ ત્યાંથી ઉઠી પોતાની બેઠકમાં જાય છે.
જ્યાં કને પોતાના સોબતીઓ જેઓ હમણા આ
વતા તેઓ પાછળથી કંઈક સ્નેહની વાતો કર
વા આવ્યા)

જયકુંવર—બાઈ તું મારાથી શા વાસ્તે છુપું રાખેછ? તું
મને કહે કે તું આમ વાત કરતાં નિસાસા
શા વાસ્તે નાંખેછ? મારાથી બનશે તેવી યો
ગ્ય મદદ કરીશ. એ તું ખાત્રી પુર્વક માનજે

રાધિકા—(એકદમ ગળગળી થઈ ગઈ ને બોલી) બ
હેન થોડી વાર પર હું ઘરમાંથી બાહેર આવી
ઓટલામાં એમને (પોતાના પતિને) કંઈ

ઊંડા વિચારમાં બેઠેલા દીઠા. એટલે મને પણ અફશોસ થવા લાગ્યો, કારણ હું તરત ચેતી ગઈ, અને તને પણ કયાં કહેવું પડે તેમ છે. આ મારે સર્વ વાતે લીલા લેહેરછે પણ——(રડે છે.)

જયકુંવર—બેન સમજી, પણ તું, આવી સમજુ ભણેલી ને હુંશીયાર છતાં આમ ધીરજ મૂકી દે એ તને લાયક નથી તે હાડે તુંજ વાંચતી હતી કે, ગમ તેવા દુઃખની વખતે ધૈર્યના પાડવો. હવે આવે પ્રસંગે તુંજ તારૂં બોલ્યું ન પાળે એ કેવું કહેવાય?

રાધીકા—(રડતાં રડતાં) બેન--

ગરબી.

રાગ ભરથરીના ગીતનો.

સાંકટ એવા સરજીયા, પ્રીતે સુણો મારી બાઈજી; સાંકટ૦
નાનપણે હતી લાડકી, જ્યારે મૈયર માંયજી,

ખાતી પીતી ખાંતે ખેલતી, નહીં ચિંતા રે કાંઈજી. સંકટ૦
પરણી પાંચમે વર્ષ હું, મારા પ્રિય પતિ સાથજી;
ગુણવંતો અને મન ગમ્યો, ભલે ગ્રહ્યો મેં હાથજી. સં૦
ઉમંગમાં દિન ગાળતી, રહેતી સુખી દિન રાતજી;
આજ દિસે દુખ એક તો, કેવી વરાણું હું વાતજી. સંકટ૦
વીસ વરસ મારા વહિ ગયાં, સ્વપ્ને દીઠું ન સંતાનજી;
તેહ તણા ઘા કારી થયા, તજ્યું ખાનને પાનજી. સંકટ૦
જપ તપ ક્રિયા કરી ઘણી, દીધાં દાન અપારજી;
તોએ બાઈ કાંઈ નહિં વળ્યું, દીઠો મેં નહીં સારજી. સં૦

જયકુંવર—બેન તું સમજુ છતાં આમ કલપાંત કરે એ ઠીક ન કહેવાય મારી તને એવી ભલામણ છે કે, જો તું અફસોસ કરીશ તો તારા શરીરને નુકશાન થશે. દુખ તો માનવીને માથે અનેક પડે છે. પણ કયાં જઈએ, જે ઈશ્વર આપે તે શીર સમું. (આટલામાં તેને સાદ થવાથી તે ઉઠીને પોતાને ઘેર જાય છે.)

હવે આપણે પેલા બાલમકુંદને સંભાળવો જોઈએ

કે, તેનું શું થયું, બાલમુકુંદ પોતાની બેઠકમાં ઉદાશી મુખે બેઠો હતો, તેવામાં ત્યાં કને તેના સોબતીઓ આવી ચડ્યા. તેઓએ બાલમુકુંદનો ફીકો પડી ગએલો ચેહેરો જોઈ પુછ્યું.

લાડુભટ—કેમ ભાઈ આજ ઊંડા વિચારમાં બેઠેલા જણાઓ છો?

અમથારામ—નાના ભાઈ, એમના વિચાર હું સમજ્યો.

જોઈતારામ—વળી વિચાર તે શા સમજવાના હતા, એતો હવે નાત વરો કરી બ્રાહ્મણોને લાડુ જમાડવાના છે.

બાલમુકુંદ—ભાઈઓ તમે ગમે તે રીતે બોલો પણ મારે તો કશા વિચાર કરવાના નથી.

સર્વજણા—વિચાર કરવો ન કરવો તમારા હાથમાં છે, પણ અમે તો અટકળ બાંધીએ છીએ જે હવે લાડુના ઢેર[1] થવાના.

બાલમુકુંદ—બ્રાહ્મણને તો લાડુમાંજ ચિત વશ્યું હોય છે. પણ કહો તો ખરા કે મારે તે એવું શું છે. જે

૧ ઢગ.

હું, એવા વિચાર કરૂ.

સર્વે--તારે ભાઈ અમા અમસ્તા હસતા હતા.

(તેટલાગાં એક અલો બ્રાહ્મણ આવી ચડ્યો તેણે બાળમુકુંદ તથા બીજા બ્રાહ્મણો વચ્ચે થતી ખટપટ સાંભળી બોલવાની ફરજ થઈ તે બોલ્યો, કેમ ભાઈઓ, આ જે બાળમુકુંદ ભટપર શાનું વાદળ ઉતાર્યું છે?

બાળમુકુંદ--નરસીંરામભાઈ, તમ જાણોછો કે મને પુત્રનું મોટું દુખછે. ઈશ્વર કૃપાએ મારે સર્વ વાતે લીલા લ્હેર છે, પણ આ વાતથી તો હું કંટાળયો છું. જેમ જેમ હું વિચાર કરૂ છું તેમ તેમ મારી કલ્પના શક્તિ ભયંકર રૂપ પકડે છે. આજે હું એ બાબતના વિચારમાંજ હતો, એટલામાં આ મારા ગોઠીઓએ આવી મને અમસ્થો પજવવા માંડ્યો, કહો ભાઈ ગાર! નશીબના શું ઘોડા લાગ છે! ભાઈ મારે તો એ બાબત દુઃખની અવધીજ છે. (નીશાશો નાખે છે)

નરસીંરામ--પ્રિય ભાઈ આપ આમ હિંમત હારી જશ

છો તેથી કંઈ પણ વળવાનું નથી. માટે આમ કલ્પાંત ન કરતાં કંઈ ઉપાય કરશો તો, પર્માત્મા ધારેલ કામ પરિપૂર્ણ કરશે, અને આપ જો આવી રીતે બળતરા વેઠશો તો પરિણામ શરીરને નુકશા જ થવાનું.

બાલમુકંદ--(ઉભરો આવતાં) અરે ભાઈ મને કાંઈ સુજતું નથી-- ખરેખર મારૂં મન પાછું હઠે છે. અહો? વિશ્વેશ્વર:

જોગી આશાવરી.

લપેલો લપેલો પુકારૂં મેં બનમે. (એ રાગ)
લાગ્યું વાંઝીઆ મેણું કરમમાં,
પૂર્વે ફેર હશે કંઈ ધરમમાં;
નથી કીધાં મેં પાપ લગાર,
તોય પડીઆ દુઃખ અપાર,
નથી બાળ્યાં મેં તુળશીના વન,
તોય કેમ નડે છે વિઘન;
પ્રાણ કાઢી હવે હું મરૂં,

હાય જીવીને હું શું કરૂં;
પુત્ર વિના સુનો સંસાર,
કોણ તારશે પિંડ નિરધાર;
આત્મા સ્વર્ગે જવાના નથી,
શાસ્ત્રકારો કહે એમ કથી.

નરસીંરામ—ભાઈ તમે જો આવી રીતે કલપાંત જારી રાખ શો તો ખચિત ઘેલા થઈ જવાના. માટે ધિરજ ધારો તો સરવે દીન દયાળ સારૂં કરશે. કારણ ધૈર્યતાથી સતી દ્રોપતી વગેરેના પણ પરમાત્મા પરમેશ્વરે રાખ્યા છે.

બાળમુકુંદ—ભાઈ હું પણ મારા મનમાં સમજુ છું પણ જ્યારે દુઃખ રૂપી દરીઆવનાં મોજાં મારી કાગદી આંતરડી રૂપી નાવને લાગે છે. ત્યારે બુડવાની દેહેસતને લીધે આમથી તેમ ફાંફાં મારે છે.

નરસીંરામ—ભાઈ તેને પણ સત્ય રૂપી પવન કિનારે ઉ તારશે. (જાય છે)

પછી સાંજરે બાળમુકુંદે ઘેર આવી પોતાની સ્ત્રી

પાસેથી દૂધ દોવાનું પાત્ર માગ્યું, જે તેણે તરત આપ્યું તે લઈ બાલમુકુંદ ગાયને દોવા લાગ્યો, પરંતુ તપાસ કરતાં માલમ પડ્યું કે આજે કામધેનુ કોઈએ દોહી લીધેલી જણાય છે. તેથી એકદમ પોતાની સ્ત્રીને કહ્યું. અલી જો તો ખરી આપણી કામધેનુ કોઈએ દોહી લીધેલી જ ણાય છે. એ આપણા જગા ગોવાળના કામ તો નહી હોય! (આટલામાં જગો ગાયની ચરામણીના પૈસા લેવા આવે છે. તેને બાલમુકુંદે કહ્યું).

બાલમુકુંદ--જગા, આજ અમારી કામધેનું કોણે દોહી લીધી છે?

જગો--(વિસ્મય થઈને) શું? તમારી ગાય, આમ કેમ બને, કોઈ દિવસ નહીં ને આજે, શું બાલમુકુંદભાઈ તમે પણ શક કરતા હશો, મારા ભાઈ કુતરાને મન હોળી ને સસ્સાને મન શ્વાસ જાય મારૂં પણ તેમ થાય છે.

બાલમુકુંદ--ત્યારે તને પણ મારી વાત ખોટી લાગે છે. ખરૂં કે નહી?

જગો--ના ભાઈસાહેબ, ત્યારે હશે, પણ આતો આશ્ચર્ય

કહેવાય.

બાલમુકંદ—આશ્ચર્ય જેવું તો છેજ. પણ ફીકર નહી.
(પછી જગો ગાયની ચરામણીના પૈશા લઇ
જતો રહે છે)

બાલમુકંદ દરરોજ દૂધ ગુમ થઇ ગયાનો તપાસ કરે પણ દૂધ દરરોજ ગુમ થઇ ગયાનો પતો મળે નહીં, તેથી પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો જે આતો કાંઇ પણ દગો થાય છે, માટે મારે એનો તપાસ કરવો જોઇએ. આવો ઠરાવ કરીને ગાયને પો ફાટે છોડીને તેના પાછળ પાછળ ચાલ્યો. ગાય એક અશોકગીરી પર્વત હતો તે પર ચડી, અને થો ડી વારમાં એક પુષ્કળ ઘાસથી ભરેલી ખીણમાં ઉતરી ચરવા લાગી. બાલમુકંદ તેને છુપાઇને જોવા લાગ્યો. આવે વખતે ગાયને આવેલી જોઇ એક નાગ પોતાના રાફડા માંહેથી બહાર આવ્યો, અને તેનું દુધ પીવા લાગ્યો. થોડી વારમાં ખુબ ધાવીને તૃપ્ત થયો. તેથી તેને આનંદ ઉપજ્યો. આનંદના ઉભરામાં તે એકીદમ બોલી ઉઠયો. આહા! આજે કેટલા રોજ થયા આ ગાયનું દૂધ પીને ખુશી રહુ છું. જો આ વખતે આ ગાયનો માલેક હોત

તો ખરેખર તેને ન્યાલ કરી નાખત પણ તેતો બનેજ કપાંયા. આ સઘળું વૃતાંત બાળમુકંદ તો સાંભળ્યાજ કર તો હતો તેથી સમય જોઇ નાગ પાસે જઈ હાથ જોડી ઉભો રહ્યો. નાગે પુછયું ભલા માણસ તું કોણછું. અને આવે વખતે આહીં કયાંથી. બાળમુકંદે કહ્યું મહારાજ હું આ પાસે ઉભેલી કામધેનુનો ધણી છું. કેટલાક રોજ થયા એનું દુધ ગુમ થઈ જતું માટે આજે તેની તપાસ કરવા નિકળેલો તે આહીં આવી ચર્ચા જોવા ઉભેલો હતો તેવામાં આપના મુખારવિંદની મધુરી વાણી સાંભળી. જેથી આપની સેવા બજાવવા સત્વર આવ્યો છું. નાગે તેની સકોમળ વાણી સાંભળી કહ્યુ, બાળમુકંદ તારા મુખની વાણી તેમજ તારાં નમ્રતા ભરેલાં દીન વચન સાંભળી ખુશી થયો છું; માટે ખુશીની સાથે કહું છું જે મારૂ તને વચન છે. જેથી જે માગવાનુ હોય તે માગી લે કારણ હર વખત કાંઈ આવુ અવસર ચોઘડીઓ હાથ આવવાનું નથી, માટે કાંઈ પણ વિલંબ કરયા વગર માગી લે. બાળમુકંદે હાથ જોડી કહ્યુ. દીન દયાળ હું બીજુ તો શું માગું કારણ મને સર્વે વાતની લીલા લેહેર છે પરં

વુ મારે પેટ પુત્ર નથી. જેથી મને પુત્ર લાભ થાય તેવી પ્રેરણા કરશો. અને એને એ, આશામાં હું અહોનિશ ભટ કયાં કરૂં છું, તે ઉમેદ પુરી પાડશો. નાગે કહ્યું બાલમુકંદ તારા નશીબમાં પુત્ર લાભ નથી, તો પણ હું પ્રથમથી તને વચન આપી ચૂકયો છું, માટે તારે પેટ પુત્ર લાભ થશે, પણ તે વરણે શામળો થશે. આવું જો થાય તો તું તેનું નામ હરિપ્રસાદ પાડજે. બાળમુકંદ તથાસ્તુ કરી ઘેર વળી આવ્યો. ને નાગ ત્યાં અંતરધ્યાન પામ્યો યાને અલોપ થયો. બાળમુકંદને ઘેર કેટલીક મુદત વિત્યા બાદ તેની સ્ત્રીને ગર્ભ રહ્યો. ઇશ્વર કૃપાએ તે સગર્ભા સ્ત્રીએ એક દિવસે એક રત્નને પોતાના ઉદરથી જન્મ આપ્યો, તે જ વખતે બાળમુકંદે તેને નખશખ શીખ તપાસી જોયો તો નાગે કહ્યા પ્રમાણેજ તે જણાયો અને મુહુર્ત જોવરાવતાં નાગના કહેવા પ્રમાણેજ ह અક્ષરે નામ આવ્યું તેથી તેનું નામ હરિપ્રસાદ પાડયું. જાચકોને દાન આપી ન્યાલ કીધા તથા બધા ગામમાં ઘેરે ઘેર ધવળમંગળ ગવાવાં લાગ્યાં. હરિપ્રસાદ મોટો ને સમજણો થયો, એટલે તેના

માવિત્રોએ તેને નિશાળે ભણવા મુક્યો. ત્યાં કને તે પોતાની ચાલાક બુદ્ધિથી વિદ્યાભ્યાસમાં વધતો ગયો અને પંદર વરસની અંદર તો તેણે ઉત્તમ કેળવણી મેળવી હુશિયાર થયો. એવામાં ચંદ્રાવતીનો પ્રભાશંકર મહારાજ પોતાની પુત્રી સત્યવંતી કાજે કોઈ સારો વર શોધવા નિકળેલ તે ફરતો ફરતો બાલમુકંદનું નામોચું ઘર જાણી આવી ચડયો. બાળમુકંદે તેને પોતાનો ભાત ભાઈ સમજી આદરમાન આપી પાસે બેસાડયો. બાલમુકંદના ઘરનો આડંબર જોઈ પ્રભાસંકર તો ચાકિત થઈ ગયો. થોડાં વારે વાત ચિત કરતાં જમવાનો વખત થવાથી સરવે જમવાને ઉઠયા તે જમી રહયા બાદ સરવે બેઠકમાં બેઠા. તે પ્રસંગે પ્રભાસંકરે બાળમુકંદ પાસે પોતાના બે હસ્ત જોડી કહ્યું. "બાલમુકંદ જો આપ મારા પર કૃપા કરો તો એ વચન બોલવા રજા માગું છું." બાળમુકંદે કહ્યું પ્રભાસંકર ખુશીથી બોલો હું તો આપ જેવા ભૂદેવોના પગની રજ છું. આટલું માન મને આપ આપો છો, તેટલા માનને હું લાયક નથી. માટે જે કહેવાનું હોય તે બિન દહેશતે કહો જરા પણ આંચકો ખાશોમાં. પ્રભાશંકર કહે "મારો

વિચાર મારી પુત્રીના લગ્ન આપના ચિરંજીવ હરીપ્રસાદ વેરે કરવાનો છે. કારણ તેઓની સરખી જોડ છે. વળી આપણે પણ એક બીજાને મળતા છઈએ. જેથી ઉમેદ રાખુ છું જે મારી ધારેલ આશા નિર્થક જવા દેશો નહી" આ વાત થતી હતી તે પ્રસંગે એક બીજો બ્રાહ્મણ ત્યાં બેઠેલો હતો, તે બોલી ઉઠયો કે ભાઈ પ્રભાશંકરની દીકરી મેં પણ જોએલી છે, તે સર્વ વાતે હુંશીયાર છે, વળી વિદ્યામાં પણ ઉત્કૃષ્ટ છે. બાલમુકંદે થોડો વાર વિચાર કરી બનેલ બીના પોતાની પત્નિને કહી. તેથી તે પણ ખુશી થઈ, અને ખુશીની સાથે કબુલ કર્યું એટલે પ્રભાશંકરે એક શ્રીફળ તથા એક મોહોર હરિપ્રસાદના હાથમાં મુકી અને તિલક કર્યું. પછી બે ત્રણ રોજ ત્યાં કને ઠેરી લગ્નનો મુકરર દિવશ ઠેરાવી પોતાને ગામ ગયો અને ત્યાંહાં વિવાહની સામગ્રી સજવા લાગ્યો. આંહીં હરિપ્રસાદનો વિવાહ પણ ધામધુમથી થવા લાગ્યો. એમ કરતાં લગ્નનો દિવશ નજદીક આવ્યો. એટલે બાલમુકંદે જાન શણગારી ચંદ્રાવતી તરફ ચાલવા માંડયું કુચપર કુચ મુકામપર મુકા

મ કરતા રાત્ર દિવશ પંથ કાપતાં તેઓ એક અરણ્યમાં આવી પહોંચ્યા. આ વન તમામ ભયંકર તેમજ વૃક્ષોથી ખીચો ખીચ ભરાઈ ગએલું જ્યાં કને જાનવરોને કાને ઘાતક પશુઓ જેવા કે સિંહ, વાઘ, વરૂ, વિગેરેના અવા જો સાંભળવામાં આવતા. તેની આજુ બાજુ ખોણોગાં થી ભયંકર પણ ઝીણા દુરના શબ્દો સંભળાતા હતા. વળી પાણીના મોટા ધોધ જાણે આકાશથી પડતા ના હો ય તેમ ધમા ધમી ભરેલા શબ્દો સાંભળવામાં આવતા હતા. વળી તરેહ તરેહની વનસ્પતિ ખીલી રહી હતી, જે માં આંબા, આંબલીઓ, બાવળ, આવળ, બોર, બાબ ર, જાર, સાગ, સીસમ, જાંબુ, અને રેઆણનાં મોટાં ઝાડો, એટલાં તો પાસે પાસે ઉભેલાં હતાં કે આકા શ મંડળ ક્યાં છે, તે પવન લાગ્યા સીવાય કિંચીતજ મા લમ પડતું; વળી જાઈ, જુઈ, કેતકી, ડોલર, મરવો, બ ટ મોગરો, અને ગુલાબ વગેરે નાના ઝાડોએ પોતાની ખુ શબોઈ એટલી તો ફેલાવી મુકેલ કે તેથી ગમે તેવા દ ર્દિ માણસનું મગજ તર થઈ ગયા વગર રહે નહીં. વળી

વૃક્ષોપર હંસ, મોર, પોપટ, ચકવા, હોળા, કબુતર, સારસ, સુઆમુખ, વગેરે પક્ષિઓ જોડે મળી પોતાની પ્રિયાઓને રીઝવવા એવી તો મધુરી વાણીથી કલ્લોલ કરતા હતા કે કાગડેવનો રથ પણ તે સાંભળવા અટકી પડે. આવી ખુબસુરત પણ એકાંત જગોએ હરિપ્રસાદની જાન આવી પહોંચી. ગાડીઓપર બેઠેલા જાનઈયાઓ તરેહ તરેહના ગપાટા મારી રહ્યા છે, કેટલાક જ્ઞાનની વાતો કરે છે. એટલામાં ઝાડીમાંથી કંઈક અવાજ સંભળાયો એટલે તો સર્વ ચમકીને તેની તરફ તાકીને જોવા લાગ્યા. તેટલામાં તો એક વિકરાળ ચેહેરાનો સર્વે આયુધબંધ આદમી આવતો જણાયો એટલે તો સર્વ ત્યાં ખમચાઈને ઉભા રહ્યા. પણ તેટલી વારમાં તો તે લગભગ આવી પોહોંચ્યો. તેણે એકદમ આવીને ગુસ્સામાં જાનઈઆને પુછયું. તમે કોણ છો અને કયાં જાઓ છો. જાનનો એક વળાવો બોલ્યો, અલ્યા અમે ગમે તે છીએ, અને ગમે ત્યાં જઈએ છીએ, તેમાં તારે શું, તું તારે માર્ગે ચાલ્યો જા. આવી ખટપટ થતાં તે લુટારૂએ એક શીશોટી વગાડી, કે આશપાસથી દશબારને આશરે લુટારૂ આવી પહોંચ્યા

અને એકદમ જાનઈયાપર તુટી પડ્યા, આવો એકદમ અકસ્માત ખેલ જોઈ બાળબુંદ વિગરે સરવ જાનઈઆ ગભરાઈ ગયા પણ પાછો પોતાનો શાગ ધરમ સંભાળી હથીયારો સજ કરી જેમ બકરાના ટોળાંમાં સિંહ કુદી પડે તેવી રીતે તે લુટારૂઓના ટોળામાં કુદી પડ્યા અને શાગા સાંગી કતલ ચાલી, થોડી વારમાં કતલે ભયંકર રૂપ પકડ્યું. એટલામાં હરિપ્રસાદે જુસ્સામાં આવી એક લુટારૂપર તલવારનો એવો ઘા કરયો, કે તેના પુરા બે કટકા કર્યા. એટલે તો કાપા કાપી વધવા લાગી, આટલા અરશામાં ઉત્તર દિશામાંથી એકદમ કેટલાક સ્વારો આવી ચડ્યા તેમણે તથા જાનઈઆઓએ મળી લુટારૂઓને પકડી સરકારમાં કેદ કરાવ્યા, મદદગાર સ્વારો ચંદ્રાવતીથી રવાના થઈ હરિપ્રસાદની જાનને સામૈયું કરવા આવેલ હતા, તેમના જોવામાં આ દેખાવ આવતાં વચમાં પડવાની ફરજ પડી તેમણે ચોરોને પકડી ત્યાંના અધિકારી મારફત કેદમાં રવાના કર્યા. જાનને માન સહીત ગામમાં તેડી સુંદર અવાસોમાં ઉતારા કરાવ્યા સાંજ પડતાં સર્વ જાનઈઆ જમી ઉઠી તૈયાર થઈ વરઘોડાની સામગ્રી સજવા

આવ્યા. ધામ ધુમથી વરઘોડો શણગારી કન્યાને માંડવે ગ
યા. જ્યાં કને દેવળમંગળ ગવાઈ રહ્યાં હતાં, નોબતો,
નગારાં અને શરણાઈના સ્વરો એટલા તો જોસથી થ
તા હતા કે તેના અવાજે કરીને કાન પણ બેર મારી
જાય. સ્વારોની સંકડાશ અને જોવા આવેલાની ભીડા ભી
ડથી રૈતો એટલી તો ઉડતી હતી કે પુણિમાનો ચંદ્રમા
બર આકાશે આવેલો વગર ગ્રહણે ગ્રહણ પએલો માલ
મ પડતો હતો, અને ગરમી દેવતાની તેજી એકદમ જા
ગી પડી હતી ભીડા ભીડમાં ચોરો તથા ખીસા કાતરૂ
અને ઠગો પોતાની આશા બર આવવા ઉપાયો લેવા ચુ
કતા નહોતા પણ સારા બંદોબસ્તને લીધે ફાવી શકતા ન
હોતા. કાંબિક પુરૂસોના મોઢાં તે વખતે ગુલાબની કળી
માફક ખીલી નિકળ્યાં હતાં, આની તરફ સતિઓના મો
ઢાંપર ઉદાસી રૂપી સાડી પથરાઈ હોય, એવુ દિસતું હતું.
આવી ધામધુમથી હરિપ્રસાદ માંડવે આવ્યાં થોડા સહિત
ઉભો તેવોજ તેની સાસુ પુરાબ, મુરાબ, સ્વાઈઓ, અને
શાક વિગેરે પુંખવાની સામગ્રી તૈયાર કરી રાખેલી હતી.

તેથી પોંખો લીધા. વર રાજાને પોંખી કરી જડિત માંય રામાં તેડી ગયા જેની શોભાનો વર્ણન થાય નહી. તોંય આ થોડાક વર્ણનની જરૂર જણાતા તે કરૂં છું તે નિચે પ્રમાણે.

હરિગીત છંદ.

જોતાં જણાયે આજ તો ઇંદ્રાપુરી ઉત્તમ બની,
સત્ય જાણીએ દિલમાં નકી મંડપ તણી શોભા ઘણી;
રત્ને જડ્યાં સ્તંભો તણા ઝળકાટ ચારે ગમ પડે.
દીપક થકી શાખો મળી અજવાળા ઉત્તમ તે કરે.
નર ભૂપતિના ચિત્ર બહુ વિચિત્ર તેજ જણાય છે,
ઝીણા અને બેનજર જગિનપર જોઈ મન મલકાય છે;
અદ્ભૂત ઠાઠ અગાધ બનિયો, બેશ બહુ મંડપ તણો,
વરરાય શોભે વેશમાં સ્વરૂપ-વાન અતી ઘણો.

ત્યાં કને ગોર મહારાજે ચોરીમાં ફેરા ફેરવવા માંડ્યા. કન્યા તમામ સ્વરૂપવાન દીસતી હતી. આણી તરફ હરિપ્રસાદનું મન ખુશીના જોસથી પ્રફુલ્લિત થયું હતું તેથી તેના મુખની લાલી ગુલાબી ગલાપન પામશી માલ

મ પડતી હતી. વર કન્યા બંને ચોરીમાં આવ્યા એટલે તેમની રૂઢી પ્રમાણે ગોર મહારાજે તેમનો હસ્ત મળાપ કરી ચારે મંગળ વરતાવ્યાં. ચોથું મંગળ પૂરૂં થતાં જય જયકારના નાદ કરી મનુષ્યોએ મંડપ ગજાવી મુકયો. બાદ વરરાજાને તેને ઉતારે તેડી ગયા. આવી રીતે ઠાઠ માઠથી ત્રણ દિવશ જાનને રાખી પ્રભાશંકર મહારાજે સર્વેને યોગ્ય પેહેરામણીઓ આપી વિદાય કીધાં. બાળમુકંદ વિગેરે કન્યા તરફનાને મળી કરી પોતાના નગર તરફ રવાને થયા અને કેટલેક દિવશે પોતાના પાધર સમિપ આવી પહોંચ્યાં. પૂરવાસીને ખબર થતાં ઉલ્હાસ ભેર સામા આવ્યા અને અતિ ઠાઠમાઠથી જાન સ્વઘેર ગઈ. ત્યાં કને શિરસ્તા મુજબ જમાડી જાનઈઆને પોત પોતાને ઘેર વિદાય કીધાં. રાત્રે હરિપ્રસાદ પોતાના શણગારેલા ઓરડામાં સુવા ગયો, ત્યાં જઈ તે છપર પલંગપર પોઢયો. પણ તેને ઊંઘ આવે નહી, તે પળમાં ઉઠે પાછો બેસે, વળી સુવે, ને વિચાર કરે, અરે દૈવ!! એ હજુ શા કામમાં રોકાએલ હશે? શા વાસ્તે આવતા નહીં હોય? અરે!! એ આવશે ત્યારે સવાલ પૂછી એની વિદ્વતાની પરિક્ષા કરીશ. કોણ

જાણે વિદ્યામાં કેવી ચાતુર્યતાવાળી હશે. પણ નાના એતો મહા હુંશીઆર છે. તે મેં મારી કર્ણેન્દ્રિથી સાંભળ્યું છે. હશે કયાં આધું છે. જે હશે તે હમણાં જણાશે. પરંતુ હમણાં જમાનો કેવો છે. જો થોડું ઘણું ભણ્યા તો તરત મનમાં લાગી આવે છે કે મારે ભણેલ સ્ત્રી હોય તો કેવું સારૂં! અને વાત પણ સાચીજ છે. સ્ત્રી ભણેલ હોવાથી કેટલી બધી જાતનું સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. ઘરનો બધો કારવહેવાર તે અછી તરેહથી રાખે છે. વ્હેમમાં પડી ધુતારા લોકોથી તે ઠગાતી નથી. પોતાના પતિને વખતે વિપતિ પડે છે, ત્યારે તે ટાળવા અનેક ઈલાજો બુદ્ધિથી ચોજે છે. નિતિનો શ્રૃંગાર સજી હમેશાં મેયરના તથા સ્વસુરનાને ખુશી રાખે છે. વગેરે વગેરે કારણોથી સ્ત્રી ભણેલી હોવાથી સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. જ્યારે આવા વિચારો હમણાના મરદોના અંતરને વિશે ઠશાણા છે. ત્યારે આશા રાખવામાં આવે છે કે, સ્ત્રી કેળવણીનો પાયો મજબુત થશે. કે, જેથી જમાનો સુધરશે. આવા આવા અનેક વિચારોમાં હરિપ્રસાદ લીન થઈ ગયો છે. આણીકોર સત્યવંતી પોતાના આભુષણો સજી અલંકારાદી પેહેરી બણી ઠણી જેમ ભર ચોમાસે સરીતા પો

તાના સાગરપતિને મળવા જતી હોય તેમ પોતાના પતિને મળવા ચાલી. વળી બહુ ફુલો વેલ પોતાના ગુલાબી રંગના ગુલાબ વૃક્ષને છાતીમાં ભીડી અધર ચુંબન લેવા દિન પ્રતિદિન વધારે વધે છે, તેવી રીતે આ નવોઢા સતી, કામમાં આકુળવ્યાકુળ થએલી, ગજ ચાલ ચાલતી, નેપુરને બજાવતી, કટીમાં લંક નાખતી, નાગફણો ચોટલો છુટો મેલી, પુર જોસમાં ચાલતી ઠેઠ હરિપ્રસાદ જે ઓરડામાં સંકલ્પ વિકલ્પ ગોખતો બેઠો હતો; ત્યાં જઈ તેને સનમુખ ખડી રહી તેવોજ હરિપ્રસાદ ચોંકી પડી ખડો થઈ ગયો. બંનેની દ્રષ્ટે દ્રષ્ટ મળી પરંતુ થોડી વાર સુધી બેમાંથી એકથી પણ શબ્દ સરખો બોલાણો નહીં. હરિપ્રસાદ તેને જોતાંસાર દિંગમૂઢ બની ગયો. આણી તરફ સત્યવતી પણ નવોઢા હોવાથી લજ્જા, ભય, વગેરે કારણોથી સ્તબ્ધ થઈ ગઈ. અંતે પુરુષને સ્ત્રી કરતાં લજ્જા થોડી હોય છે, એ સાબિત છે. તે મુવાફિક[1] હરિપ્રસાદે કહ્યું "પ્યારી તું આમ બે બાકળી કાં બની ગઈ છું? ઉભી કેમ રહી છું? આવ

---

૧ મુજબ.

મારી જોડુ આ પલંગપર બેસ" સત્યવંતી પોતાના પરવાળા જેવા હોઠની અંદર મોહું જરા ભાવ સહિત મલકાવી આગળ ચાલી સુખ સજ્યાપર તેના પડખામાં આસ્તથી બેઠી. વાંચ નાર સજ્જન આ વખતે બાળમુકંદે હરિપ્રસાદના ઓરડાના પાસેનાજ ઓરડામાં પોતાનું બિછાનું કરાવ્યું હતુ. તે આ વખતે કાંઈ કારણને માટે જાગતો હતો. પોતાની પ્રીયાને પોતાના પડખામાં બેઠેલી જોઈ હરિપ્રસાદે કહ્યુ. વહાલી, આજ હું મારો જનમારો સફળ થયો એમ માનુ છું, કારણ તારા જેવી સુઘડ સ્ત્રી મને મળી.

સત્યવંતી— સ્વામિનાથ આપ મને આટલું માન આપોછો તેટલા માનને હું લાયક નથી. આપતો મારા શિરના માલિક છો. અને હું તો આપની જન્મો જન્મ ની દાસી છુ. સ્ત્રી, એ પુરૂષની ચાકરીને માટે સરજેલીછે. હું આપની પત્નિ છું, અને હમેશાં ને માટે આપના સુખ દુખની ભાગણી છું. એ મ આપ ખરે ખર માનસો.

હરિપ્રસાદ—મારા પ્રાણથી અધિક પ્યારી, એવું સમજ નારી તારા જેવી જુજ આ દુનીયામાં હોય છે.

સત્યવંતી—સ્વામીનાથ હું તે શા લેખામાં પ્રથમ જુવો તો ખરા દ્રોપદી, સીતાજી, અહલ્યાજી, વગેરે સત્ય આધારે પોતાની કિર્તિ અમર કરી ગઈઓ છે.

હરિપ્રસાદ—મમ જીવનહાર, પરંતુ એઓ આવી સત્યતાગાં પ્રવીણ થઈ ગઈઓ છે, માટે આપણે પણ તેવા સારા વિચાર ધરી આ દુનિઆમાં કિર્તિ મેળવી નામ અમર કરવું, એવું જાણનારી પણ હાલે જુજ છે. હાલે તો સાજું ભાગ્યું વાંચતાં લખતાં આવડ્યું એટલે દિલચમન ગાયન, ગોપી વિલાસ, વગેરે વ ગેરે અનિતિને ઉછેરનાર, સુનિતિના કોટ તોડી પાડનારાં પુસ્તકો વાંચે છે, તેઓ પોતે વાંચે છે, એટલુંજ નહીં પણ તેની અનાડી માડીઓ તેમ ને વંચાવે છે આથી ઘણે ઠેકાણે આવા નઠારા કામો બનેછે. ને તેમાં પરિણામ ગેરફાયદો થાય છે.

સત્યવંતી—આપ કહો છો એ સત્યછે. કારણ હું જે વિદ્યાલય માં અભ્યાસ કરવા કાજે જતી હતી, ત્યાં મારાજ વર્ગમાં માત્ર બે જણીનેજ નિતીના પુસ્તકો વાંચવા

પર ધ્યાર હતો. બાકી બીજી જે હતી, તેઓ પોતાની ચોપડીઓ, એવાં ટાયલાંવાળાં પુસ્તકોથી ભરતી, અને તેમાંજ નિમગ્ન રહેતી.

હરિપ્રસાદ—વ્હાલી, જમાનો દિન પ્રતિદિન સુધરતો જાય છે, માટે જે જે ખોટા છે, તે વિદ્વાન સદગ્રહ સ્થો થોડે થોડે દૂર કરતા જશે. બધું સાથે લગુ સામટું કરવા બેસે, તો એકે ન થાય એ તેં બીજી ચોપડીમાં "બારનો છોકરો" આ પાઠમાં વાંચ્યું હશે. વળી કહેવત છે કે "બે ઘરનો પરો ણો ભૂખે મરે" એ પ્રમાણે થાય, એટલે સરવે હળવે હળવે થતાં ઊંચા પાયાપર આવશે. વળી તારાને ગારા કરતાં જેઓ એ કાર્યના ધુરંધર છે, તેઓ, એની ભળે સુધારશે.

આ પ્રમાણે પોતાની પ્રિયાથી તે સંભાષણ કરતો હતો, તેમજ સત્યવંતી પણ તેવીજ રીતના પ્રશ્નો આપતી હતી. પોતાને મળેલ સ્ત્રી એક હીરો છે. આવું તેના ધારવામાં આવ્યું, એટલે તેના હર્ષનો પાર રહયો નહીં.

તે એઠીહમ તેને પ્યારના જોસથી ભેટી પડયો, ને ભેટતાંજ વાર તે બેશુદ્ધ થયો. તેની આંખ્યો ચડી ગઈ, તેનું શરીર ઠરી હીમ બન્યું અને તે બેશુદ્ધ હાલતમાં આવી પડયો.

વાંચનાર સજ્જન પોતાના મનમાં બીજી બાબતપર ખ્યાલ લાવશે. પણ તે બિના ઓર છે. હરિપ્રસાદને તે વખતે જીગરમાં ઐશ્વરી ધ્યાન લાગી આવ્યું. તેણે જાણ્યું આ સંસાર મિથ્યા છે. આવો પ્રીતી તથા સુખ જરા વારમાં નહીં જેવું થઈ જશે. આવા વિચારમાં તેનું મન પલાયન કરી વૈરાગ્ય રૂપી અરણ્યમાં મુસાફરી કરવા લાગ્યું. તેથી તેની હાલત આવી નિસ્તેજ બની. આની તરફ સત્યવંતીના તો હોંશ છુટી ગયાં. તે વિચારવા લાગી ભલા ભગવાન આ શું ચમત્કાર! અરે વિશ્વેશ્વર! આ તારી કેવી અકળ લીલા. એમ વિચારી રડી પડી. રડતાં, રડતાં, મુખમાંથી નિકળી ગયું.

દોહરો.

અરે નાથ ક્ષણ વારમાં, બદલ્યું કો? કે મૂખ;
સખ ગમાવી પલકમાં, સાધ્યું કીધું દૂખ.

અહો મમ પ્રાણાધાર, આ તમારી આવી દશા કેમ થઈ ગઈ! પ્રાણપતિ હમણા તમે મને પ્રેમ વચને કરી કામસાગરમાં ઝીલાડતા હતા, અને હવે રણવગડાની ઉની રેતીમાં બાળો છો, તેથી મારૂં શરીર બળી ખાખ થાય છે, માટે મારી વાણી ચડી ઠંડક રૂપી પીછોડી ઓઢાડી શાંત કરો, નહીં તો મારા પ્રાણ પલકમાં પલાયન કરી જશે. વાહાલા પતી આમ કરવું તમને ઘટે નહીં. વાર શું લગાડો છો! મુખથી કેમ બોલતા નથી! સ્વામીનાથ! અહો સ્વામીનાથ! અરે મેં દોઢાઈ કરી કોઈ અવળો શુકન તો નથી કહ્યો! કદાપી મુર્ખ બનીને બોલાઈ ગયું હોય, તો ક્ષમા કરો. પણ હરિપ્રસાદ તેના સામું ટગર ટગર જોયા કરે છે, પણ એક શબ્દ સરખો બોલતો નથી. એટલે તો સત્વંતી હાય અફશોશ કરતી ધરણીએ ઢળી પડી. પાછી તે સુધિમાં આવી ઝીણે સ્વરે વિલાપ કરવા લાગી.

લલિતછંદ

અહાર઼ ઓ પતી, બોલતા નથી;
પલક વારમાં, શું થયું અતિ.

ભર અરણ્યમાં, મુકિ શું પરી[૧];
પ્રિય તમે મને, એકલી કરી.
અરર ઓચીંતું, શું થયું તને;
અરર કાળ તું, લેઈ જા મને.
અરરરે પડે, આંસુ આંખથી;
પ્રિય તણી છબી, હુંજ ઝાંખતી.
જીવ નથી જતો, પ્રાણથી પરો;
જીવન મુજ ગયો, જીવથી ખરો[૨].
દુખ તણા તરૂ, આવિને પડ્યાં;
ભવ કયા તણા, પાપરે નડ્યાં.
અરરરે અરે, શું તને થયું;
સુખ સંસારનું, ઉડિરે ગયું.

આ પ્રમાણે વિલાપ કરતી સત્યવંતી મુર્છા પામી. થોડી વાર રહ્યા બાદ પાછી સુદ્ધિમા આવી બોલો વારે ાણી.

---

૧ છેટે, જુદી. ૨ ગયો.

દોહરો.

વણસ્યું જીવતર માહરૂં, વણસ્યો સબ સંસાર;
વણસ્યું કારજ ઊગતું, વણસી ઘડી પલ વાર.

આ વખતે હરિપ્રસાદને ભાન આવવાથી તે જોવા લાગ્યો તો પોતાની પ્રિયા તમામ વ્યાકુળ અવસ્થામાં બ બાકળી જેવી બની છે, તેથી ભેટી પડ્યો, અને બોલ્યો, હે પ્રાણસખા આવી તારી અમુલ્ય પ્રીતી છોડીને મારે એક દિવસ રામશરણ થવું પડશે. માટે મારા મનપર વૈરાગ્ય રૂપી વાદળ ચડી આવતાં મારી શુદ્ધિ ઠેકાણે નહોતી.

સત્યવંતી—મારા આધાર તમો જરા પણ સોચના કરશો માં કારણ આ દુનિઆં ફાની છે. સર્વ કોઈને મરવું તો છેજ, રાય કે રંક, સુર કે અસુર, સર્વ જણે એ પીછોડી ઓઢવા જન્મતિ વખતે કરાર કરી આવ્યો છે તો આપણે પણ તે માન્યજ છે. કારણ "વિષમ સારજો, ન વિવાહ સમાન" તો આ બાબત નાહક પશ્ચાતાપ કરવાથી શરીરને હાની છે આપને મારા વશે આટલું બા

ગી આવે છે, તો હું ખરા અંતઃપુર્વક વચન આપું છું કે, જો આપની એવો ગતી થઇ તો મારે આ મિથ્યા સંસારમાં રહેવું નથી. ખચિત કહું છું કે મારા દેહનો ત્યાગ કરી મૃત્યુ લોકમાં આપના સુખ દુખની ભાગીયાણી થઇશ. કારણ તમારા વગર મારે આ સંસાર શા કામનો છે.

હરિપ્રસાદ—પ્રિયા તારા મધુર વચને મારૂં વજ્ર જેવું જે મન તે ઊદક માફક ગળી વહી જવા જેવું થયું છે. પ્રાણથી અધિક પ્યારી તારા ઉપર હું ફીદા છું, અને હું પણ તને વચન આપું છું કે કદાપી તારી એવો ગતી થઇ તો મારે પણ તારો પાછળ મરવું છે. પણ આ ફાની દુનીઆંમાં રહેવું નથી. કારણ શાસ્ત્રોમાં નિવેદન કરવામાં આવ્યું છે કે જેટલો સ્ત્રી પ્રત્યે પુરષને હક છે તેટલોજ પુરૂષો પ્રત્યે સ્ત્રીઓને હક આપેલો છે.

સત્યવંતી—પૃથિવનાથ ઇશ્વર આપને આબાદ રાખે આપ

ની સહા પડતી થાય, મારૂં શરીર આપની એ ડીપરથી કુરબાન છે. કારણ સ્ત્રી માત્રનો ધર્મ છે કે પોતાના પતિને દુખ પડતી વખતે પોતે તેની ભાગ્યણી થવું. આપ મુજ રંક દાસીને આટલું માન આપો છો તેટલા માનને હું લાયક નથી.

બાલમુકંદે પોતાના પુત્રને મુખે છેલો પોઇંટ સાંભળ્યો ત્યારે તેની ખિજ જતી રહી, ને વિચાર કરવા લાગ્યો. કદાપી પુરૂષ પછવાડે સ્ત્રી સતી થાય એ અસંભવિત નથી. પરંતુ સ્ત્રીની પાછળ પુરૂષ પોતાના દેહનો ત્યાગ કરે એતો કયાંઈ પણ સાંભળવામાં આવ્યું નથી. તે આજ મારા ચિરંજીવના મોઢાથી સાંભળ્યું માટે મારે આ બાબત સહેજ તપાસ કરવો જોઈએ. એવા વિચારમાં તે નિંદ્રાવશ થયો. હરિપ્રસાદે હજુ તેની કસોટી કરવા બીજો મુદ્દો ઉઠાવી કહ્યું. પ્યારી આ બધા વિચારો કરતાં મારો વિચાર તો એમ થાય છે કે પોકાટે બેસો ઉઠી દેશાવર ખાતે નિકળી જાઉં. કારણ કેટલાક રોજ થયા મુસાફરી

કરવા તરફ મારૂં લક્ષ થયું છે માટે એક વરશ દેશાટણ કરી આવી હાજર થઈશ.

સત્યવંતી—વળી આ આપને શું વિચાર પ્રગટયો. આવી ભયંકર વાતો કરી મારા નરમ દિલને કાં દુખી કરો છો! તમારે મન હસવુ થાય છે. ને મારે મન તો જીવ નીકળી જાય છે.

હરિપ્રસાદ—તારી પાસ માફી માગી કહુ છું કે મને ફક્ત બાર માસની રજા આપ. કારણ મુસાફરી કરવાથી કેટલીક જાતનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાયછે; બીજા દેશોની રિતભાતની માહિતી મળે છે. ટુંકામાં દેશાટણ કરનારો એક જાતની નિશાળ માં પસાર થએલા વિદ્યાર્થિની મુવાફિક[1] કેટલીક રીતોથી વાકેફગારી મેળવે છે.

સત્યવંતી—પ્યારા તમે મને આમ તલસાવો છો કાં? અરે તમો મશ્કરીમાં કહો છો, પણ મારા હોશ ઉડી જાય છે.

---

૧ પેઠે.

હરિપ્રસાદ—એટલી મુદતની રજા તો અવશ્ય આપવીજ પડશે.

સત્યવંતી—સ્વામીનાથ આવી વાત છોડી દ્યો. મારી ચ ક્ષુ તમને દેખી ઠંડી રહે છે. અરે મારા વ હાલા પતિ વિયોગીણી સ્ત્રીના દુ:ખની અવ ધીજ છે. શું આપે નથી સાંભળ્યું?

હરિપ્રસાદ—વળી તે શું છે? તને જો યાદ હોય તો કહી બતાવ હું તે સાંભળવા ખુશી છું.

સત્યવંતી—સાંભળો ત્યારે.

ગરબી.

કારતક મહિને કંથ સુણો કહું કામની,
ઠંડી સીયાળે પડશે પ્યારા અપારજો;
એકાંતે બેશી વાતો કયારે કરીશ,
નહિં જાવા દઉં નિશ્ચે ઘરથી બહારજો.
એ મહિનો કયમ જાશે તમ વિયોગથી. ટેક.
માગશર મહિને સુરભિ જેનો ચાળીઆ,

તે નારીને શાલે દુઃખ અપારજો;
રાત દિવસ મુખથી રટના તેની કરે,
કયારે મળસે મારા પ્રાણાધારજો. એ મ૦
પોશ મહિને જશો ના પર ભુમિમાં,
જાશો તો આ દાસી તજશે પ્રાણજો;
એકલડી નહી રહું હું તમ વિયોગથી.
જરૂર જાણો થાશે મારી હાણજો. એ મ૦
મહા મહિનો મહા પીડાકારી મુજને,
લાગ્યાથી બહુ લાગે મન ઉત્પાતજો;
જેથી જુરી જુરી હું પિંજર થઈશ,
માટે માવા મુકી દ્યો એ વાતજો. એ મ૦
ફાગણમાં તો ફાગ રમ્યાની હામ છે,
કરશું સુરખ્યી મળીને લીલા લેહેરજો;
એવો નોતમ રંગરસ મુકી કયાં જશો,
માટે કરો આ અબળાપર કાંઈ મેહેરજો. એ મ૦
ચૈત્ર મહિને ચતુર નહીં હવેં ચાલવા,
કરશું વાહાલા વિદ્યા વાદ અપારજો;
માટે રહેજો મ્હોલે મારા મન ગમ્યા,

ઉત્તમ વધશે એથી આપણો પ્યારજો. એ મ૦
વેશાકે વૃક્ષો ડોલે પવને અતિ,
તડ તડ થાશે ત્યારે નવ રહે ધિરજો;
એ વખતે ધિરજ મુજને કોણ આપશે?
ધીર વિનાતો આવે આંખે નીરજો. એ મ૦
જેઠ મહિને જાશો માં પરદેશમાં,
ઉન્હાળાની પડશે અગ્નિ અપારજો;
કરમાશે કાયા આ ફુલ ગુલાબની,
ઉડી જાશે રંગ ગુલાબી લાલજો. એ મ૦
આશાડે આશા નવ તોડે નારની,
મોર બપૈયા બોલી મારે બાણજો,
ઝીણા ઝીણા ઝરમર વરશે મેહુલા;
ઝટકે ચાલી રીઝાવીશ મુજ પ્રાણજો. એ મ૦
શ્રાવણ મહિનો સરસ બધામાં છે અતિ,
ભામ ગએલા આવે સરવે ઘેરજો;
તે વખતે તમ પ્રીતમ કદી નવ ચાલશો,
ચાલો તો થાય કામનિપર કેરજો. એ મ૦
ભાદરવે ભર જોબન મારૂં જુરશે,

જાણે ઝૂલે ગજ માતો મસ્તાનજો;
તે પેરે ઝુરીશ હું તમ વિયોગથી,
વિર્યં પીડાથી થઈ અતિ હેરાનજો. એ મ૦
આશોમાં આવી ગરબી નહિં ચાલશે,
મંદિર મુજને લાગશે ઝેર સમાનજો;
શેજલડી શૂળી સમ મુજને સાલશે,
ભુલિશ, નિશ્ચે મુજ શરીરનું ભાનજો. એ મ૦

હરિપ્રસાદ—પ્યારી તેં કહ્યુ એ સર્વ ખરૂં પણ રોજગાર ક ર્યા વગર કેમ ચાલે. તું આવી સમજુ હુંસી યાર છતાં આગ્રહ કરે તે તને લાયક નથી.

સત્યવંતી—હું એમ નથી કહેતી કે કયારે પણ જવુ ન હી. હું તો માત્ર એટલુંજ કહુ છું કે, હમ ણાં નહીં.

હરિપ્રસાદ—ઠીક ત્યારે, પણ હવે મને નીંદ્રા આવે છે. કારણ રાત્રી ઘણી ગઈ છે.

સત્યવંતી—હું પણ ખુશી છુ (પછે બંને શુઈ જાય છે.)

પો ફાટતાં સત્યવંતી વેહેલી ઉઠી અને હરિપ્રસાદ પણ ઉઠી કરી નાહી ધોઈ પાઠ પુજા કરી રશોઈ તેયાર

થતાં જમવા બેઠો. તે પ્રસંગે બાળમુકંદે કહ્યુ, આજ આ પણી વાડીએ જઈ તપાસ કરી આવો કે તેની હાલત કેવી છે કારણ આપણાથી વિવાનું કામ હોવાથી મુદ્દલ જવા ણુ નથી.

હરિપ્રસાદ—પીતાજી હું જમીને તરત જાઉં છું.

પછી હરિપ્રસાદ જમી કરી વાડીએ ગયો ત્યાં કને આમથી તેમ તપાસ કરવા લાગ્યો, બાલમુકંદ પણ જમી કરી તરત વાડીએ ગયો. ત્યાં કને જઈ હરિપ્રસાદને ખો ટે ખોટું કહ્યુ. દિકરા મોટો જુલમ થયો, અરે તારી સ્ત્રી તો વસીપના ડંશે કરી રામ શરણ ગઈ. માટે જલદી ઘેર આવજે. આટલું કહી તે ઘર તરફ વળી આવ્યો, અને ઘર ધંધામાં ગુથાણો એટલે આ વાત તેના ખ્યા લમાંથી જતી રહી. આણી તરફ હરિપ્રસાદનાં તો હાંઝાં ઝ નરમ પડી ગયાં તે બોલવા લાગ્યો, વાહ મારા ભગ વાન અને વાહ મારા પ્રભુ આ શો જુલમ અરેરે આ મ તારે નહોતુ કરવુ. અરેરે આ વાત શું ખરી હશે!! શું આવી રીતે મારી વહાલી પ્રોપાનું અકાળ મૃત્યુ થયું હશે. આ મ વિલાપ કરતો તે બેશુદ્ધ થયો. પાછો શુદ્ધિમા આવ્યા કે તે

બેભાન હાલતમાં બોલવા લાગ્યો અહો! જગદીશ્વર તારી અકળગતીનો પાર નથી. મારા પ્રાણથી પણ અધિક શા ણી સત્યવંતીને તેં સ્વર્ગે બોલાવી લીધી પણ નકી જાણ જે જે મારો આત્મા પણ હમણાંજ તારી પાસે આવશે. આમ કરતો તે ઉઠયો, અને એક ચંપાના છોડ પાસે જ ઈ કટાર કાઢી બોલ્યો અહો! જગદીશ્વર જગત પાળક પ્રભુ તું દયાળ છું, તું કૃપાળ છું, તું ગરીબ પાળક છું, સ ત્ય છું, પવિત્ર છું, તેં પળ વારમાં જળને ઠેકાણે સ્થળ અને સ્થળને ઠેકાણે જળ બનાવ્યાં છે. અરેરે જે ઠેકાણે એક કાંકરો પણ શોધનાં મળવો મુશકેલ તે ઠે કાણે તેં મોટા પર્વતો ખડા કીધા છે. વળી જે ઠે કાણે પાણીના ટીપાની પણ આશા રાખવામાં ન આવે તે ઠેકાણે તેં મીઠા પાણીના પ્રવાહ ચાલુ કીધા છે પણ અરે!! ભલા ભગવાન દિન દયાળ તેં મારી વહાલી પ્રીયા થી એક રાતનો સંયોગ કરાવી વિયોગ રૂપી દરીઆમાં મને શીદને ઝુકાવ્યો. મેં તે તારાં ઓલ્યે[1] ભવ શાં પાપ

1 ગયે, પેસે.

કરયાં હતાં અરે! મેં કયાં બીજાં વન બાળ્યાં હતાં, જે મારા પર દુઃખના ઝાડો ઉગાવ્યાં હે પ્રભુ! હું તો તને મારી મુસ્તક પુજા કરી મારૂ આપેલ વચન પાળી તને હું મારૂંજ ગપ્ત કરીશ, પણ મુસ્તક પુજા કરતાં માગી લઉં છું જે હે પ્રભુ તારે ત્યાં પણ મને મારી ચરૂમાધાર સત્યવંતીથી મળવજે. શ્રી ભગવાન તું અંતરયામી છે!! તારા ડહાપણનો પાર નથી, જે જે કૃત્યો તારા હાથથી થાય છે, તે સર્વ સારાનેજ માટે, તોપણ વારે વારે મારે કહેવું પડે છે કે, આગ ઉગના કુમાસવાળા છોડને નષ્ટ કઈ કરમાવી નાખવો એ તારી પ્રભુતાઈને ઘટતુ નહોતું. અરેરે મીંઢોળ પણ છુટયાં નથી, પરણેતનાં લુગડાં પણ ઉતરયાં નથી! ને સત્યવંતી તો સ્વર્ગે સંચરી!! (રોતાં રોતાં બોલે છે).

રાગ વણજારાનો.

કયાં કારી ઘા વિસ્તારથી, મુજ પ્યારીરે;
તે પોત્યા પારંપાર: દશા શો મારીરે.

મુકી મુજને એકલો, મુજ પ્યારીરે;
તું ચાલી સ્વર્ગની માંહી, દયા શી ધારીરે.
મીંઢળ બાંધ્યા હાથમાં, મુજ૦
લીધો નહી લ્હાવ લગાર; દયા૦
બુરૂં કરયું પરમેશ્વરે, મુજ૦
દુખીઆરો દુર્બળ આજ; દયા૦
કમળ સમ મુખ તાહરૂ, મુજ૦
તે દેખીશ કીયારે દિન; દયા૦
અહિ ફેણ સરખો ચોટલો, મુજ૦
નાસિકા કિરની ચાંચ; દયા૦
બગલા જેવાં નેન તુજ, મુજ૦
તુજ ભમર ધનુષ્ય કમાન; દયા૦
દાડમકળી સમ દંત તુજ, મુજ૦
ગરદન તો કુંજ સમાન; દયા૦
મધુરિ વાણીએ મોહિત કર્યો, મુજ૦
હરિ લઈ લીધું મુજ મન; દયા૦
હાય હવે હું શું કરૂ, મુજ૦
દેહ ત્યાગ કરીશ નિરધાર; દયા૦

શું લખ્યું વિધાત્રીએ, મુ૦

રખડાવ્યો ભર જંગલ; ૬૨॥૦

બેત.

પ્રિયા! પ્રિયા! તુજ વિયોગથી, મરૂછ!! જાણજે આજ;
સત્યવંતી શાણી થકી, મેળવજે માહારાજ.

આમ કરી તેણે કટાર હાથમાં લીધું, અને ભગવાનનું નામ લઈ તે બોલ્યો જગદીશ્વર લેજે આ મુસ્તક, આમ કરી તેણે કાળજે કટાર મારયું, કે તે આર પાર નીકળી ગયું. અને ધીખ લઈને ધરણીએ ઢળ્યો પણ ઘા તાજો હોવાથી તેમજ કટાર પણ અંદર હોવાથી તે પાછો શુધિમાં આવી કટાર કાઢવા લાગ્યો, તેણે કટાર કાઢી દુશાલો ઓઢયો, (સાસરાને ઘેરથી આપેલી મળેલ તે) એટલે તાણ આવવાથી તે બોલ્યો. રામ-રામ-શીવ-શીવ હરરર...... કરતો પોતાના પ્રાણનો અંતઃ આણ્યો. વાંચનાર ભાઈઓ હરિપ્રસાદનું આખ્યાન આપણે આંહીં સુધી વાંચ્યું, પણ હવે આપણે સત્યવંતી બાઈનું સંભારવુ જોઈએ. તેનુ શું થયું? સત્યવંતીએ પોતાની સાસુ પાસે આવી પુછ્યું, મા

તાજી મારે આપણી વાડી જોવા જવુ છે. માટે કૃપા કરી આજ્ઞા કરો તો આપણો મનસુખ મારી સાથે ચાલે. કારણ ઘેર બેઠાં મને ઉકલતું નથી. રાધાજી કહે બેટા સુખેથી જાઓ અને ફરી હરી આવો. (મનસુખને) અરધા મન સુખીયા અહીં આવ.

મનસુખ— શું છે બા.

રાધાજી—તું સત્યવંતી બાઈ સાથે આપણી વાડીએ જા.

મનસુખ—સારૂં બા જાઉં છું. બેન ચાલો તમને મારા કાકાની વાડી બતાવું.

સત્યવંતી—ચાલો ત્યારે તું આગળ થા હું પાછળ પાછળ આવું છું પછી તેઓ ચાલ્યાં ચાલ્યાં વાડીએ ગયાં. ત્યાં કને જોયું તો વાડીનાં દ્વાર બંધ થએલાં દીઠાં. એટલે મનસુખને કહ્યું ભાઈ આ વાડી તો આપણીજ છેને!

મનસુખ— હા મારા કાકાનીજ છે. પણ બા હું જાઉં છું.

સત્યવંતી—તે હાં તું મારી સંગાથે ચાલને. પછી હું પાછી કોની સાથે ઘેર આવીશ.

મનસુખ—ના ના હું નહીં આવું આમ કરતો જ

તો રહે છે.

પછી સત્યવંતી દરવાજો ઉઘાડી અંદર પેસેછે, અને આણીમેર તણીમેર જોવા લાગે છે. પણ હરિપ્રસાદ કયાં ઈ પણ માલમ પડતો નથી એટલે તો તે, એકલી જોવા લાગે છે. તથા લાંબા લાંબા કદમ ભરી એકી નજરે નિહાળીને જોવા લાગી. એટલામાં તેણે છેટેથી ચંપાનાં ઝાડ તળે કંઈ રાતું રાતું દીઠું એટલે તેની તરફ તે ચાલી. આગળ ચાલતાં તેને માલમ પડ્યું કે હરિપ્રસાદજ દુશાલો ઓઢી સુતેલો છે. એટલામાં તો તે, તેની નજદિક જઈ પહોચી, પણ ત્યાં પહોચતાં પડખે ખુલો પડેલ કટાર તેણે દિઠો. એટલે તો તેના વિચાર બદલાવા લાગ્યા અને તેના મુખપરથી દુશાલો ઉતારી મોહુ જોવાનું કરે છે, પણ પાછી પોતાના મનમાં વિચાર કરે છે કે કોણ જાણે એઓ આરામ લેવાને પોઢયા હોય તો? હું એમને કાચી ઊંઘમાંથી જગાડુ ને કદાપી કોપાયમાન થાય તો!! માટે એઓને આરામ લેવા તો દેઉં. (પણ પાછી પોતાના મન સાથે) ના ના એમ કેમ કરૂ? મારા મનમાં ધક પેદા થાય છે કે, આ કટાર ખુલ્લું કેમ પડ્યું હશે!

એમ વિચારી તેણે કટાર તપાશી જોયું તો તે લોહીથી ખરડાએલું જણાયું. એટલે તો તેના મુખની લાલી ઉડી ગઇ, એકદમ અધીરી થઇ તેના મુખપરનો દુશાલો દુર કરયો તો તેની આંખ્યો ચડી ગએલી, તેમજ તેનું ફીકું પડી ગએલું મુખ જોઈ મુર્છિત બની ગઇ. કેટલોક વારે તેને સુદ્ધિ આવી, અને હવે તો તે ખરેખરો કટાર કાળજે મારી મરણ પામેલો હોય એવુ લાગ્યું. એટલે તો તેના હોંસ ઉડી ગયા, તેની ધીરજ જતી રહી, અને બેભાન બની આંખો આણી મેર તેણી મેર ફેરવવા લાગી, તથા બડબડવા લાગી. અહો શીવ!! આ શું હું ખરૂ દેખુ છું, અરે હું જાગુ છું કે મને સ્વપ્ન છે. નારે ના આ તો મારા પતિ છે, અને તેવણ કટાર ખાઇ સ્વર્ગવાસી થયા છે. આવા વિચારમાં બે બાકળી બની રાડેરાડ કરી તેણે વાડી ગજવી મુકી. તેણે હરિપ્રસાદને તેજ વખતે ખોળામાં લઇ તમામ દિલાકથી રૂદન કરવા લાગી. આ વખતે કરૂણારશ એવો તો છવાઇ ગએલો માલુમ પડતો હતો જે જંગલ તમામ બિહામણ ભયંકર લાગતુ હતું. પોતાના પતિનો આવી રીત અચાનક હમેશનો વિયોગ થવાથી તેના ગાત્ર શી

થળ થઈ ગયાં હતાં, તેની લલાવટીએ પરસેવાના મોતીયા બાઝયા હતા, અને તેથીજ કરીને તેના મુખમાંથી નિકળી ગયું કે, પ્યારા પતિ.. .

ગરબી.

મ્હોલે પધારો મહારાજ માણીગર મ્હોલે પધારો. (એ રાગ)
હરણ કર્યા જગન્નાથ, પ્રભુ હીરો હરણ કર્યોરે. ટેક.
અનાશ મેં ઉમેદ કર્યા, ખરચી દામ અપાર,
ઓચિંતો ઉથલી પડયો, તડકે બેઠી હું નિરાધાર. પ્ર૦
ભોલું છોડ કુમળું અતિ, ફુટયું વધવા કાજ;
છેદાણું તે અધ વચે, તેની ઉમેદ રહી મનમાંજ. પ્ર૦
પાયો નાંખ્યો પ્રીતથી, કરવા ઇમારત કામ;
એકાએક એ તુટાણી, રહી મનની તે મનમાં હામ. પ્ર૦
આજ દિવાળી કોઈ ઘરે, મમ ઘર હોળી હાય;
શું કરૂં ને કયાં જઊં, હવે નાથથી નહીરે મળાય, પ્ર૦
મરૂં ગરૂં મરૂં મરૂં હું મરૂં, જીવું નહિં મહિં,[1] ગાંપ:

---

1 પૃથ્વી, દુનિયા.

આધાર મુજ ઉડી ગયો, હવે જીવી કરૂં શું ઉપાય. ૫૦

ગરબી.

કેફી સૈયર જેનો કંથડોરે. (એ રાગ)

સ્વામીજી સ્વર્ગે સિધાવીયારે,
હાંરે સખી શું કહું આ વાર;
કારી ધારે કટારના,
હાંરે મારો આવ્યો દિલદાર. સ્વામીજી૦
હુંરે અભાગણી આ સમેરે,
થઇ નરાંધ ફરેલ;
લ્હાવ ના લીધો સુખ ચેનથી,
હાંરે સદા દુખની જાળ. સ્વામીજી૦
મેં તો જાણ્યું મારા મનમાંરે,
થયો સફળ સંસાર,
આજે એથી ઉલટું થયું,
હાંરે થઇ દુઃખણી સદાય. સ્વામીજી૦
હાંર!! પ્રભુ હવે શું કરૂંરે,

હુંતો અબળા અનાથ;
ટળવળું આજે હું વાડીએ,
હારે લઇ ખોળામાં નાથ. સ્વામી૦
શા કારણથી કારમીરે,
મારી કાળજે કટાર;
કોણ જાણે દુઃખ કેવું પડ્યું,
હારે મુકી ચાલ્યા સંસાર.

દોહરા.

અરર હાય અવળું થયું, ગયો સ્વર્ગ ભરથાર;
હું જીવી હા, શું કરૂ, મરૂ આંહી નિરધાર.

રાગ ઓખાહરણનો.

તમને દેખીને કરતી કલોલ, આજ દેખો થઇ ગરાણ તોલ.
તમો અસ્ત્રમાર્યા વહાલા પ્યારા, આજ પડિયા અમારાથી ન્યારા;
શા કારણથી તજીયા પ્રાણ, તેની કોઇરે કરોને જાણ;
હાથે હીરો ખોયો આપ આપરે, તેતો નહીરે મળે રોય રોયરે.
ઉઠ જીવ હવે શું બેઠો, મારી કટાર પડું ઝટ હેઠી;
ઉઠી લેવા જેવો કટાર, આવી મુર્છા પડી હેઠા નાર.
શુદ્ધિ આવી પાછી જેણી વાર, કરવા લાગી રૂદન અપાર;

લલિતછંદ.

અરર અન્તરે, ઓ પતિ થયા;
રઝળતી મુકી, સ્વર્ગમાં ગયા.
નથી નથી નથી, પ્રાણ તનગા;
અરર નાથરે, દુઃખી મનમાં.
અરર કેમરે, બોલના નથી;
તુજ તણી દયા, કયાં ગઇ પતી.
રજનિને વિશે, વેણ જે કહ્યુ;
અરર ઓ પતિ, તે ઉડી ગયું.
જરૂર હું થઈ, કર્મ ફુટરે;
કયમ રહી શકું, સ્વસ્થ સાસરે.
જગનનાથરે, ના દયા કરી;
કયમ લિધો તમે, સ્પંભ હું હરી.
નવ દયા તને, આટલી પડી;
નવિન છોડને, શું લીધો ઘડી.
મિલન હાથથી, છુટિઉં નથી;
પણ મને કરી છુટિ નાથથી.
પટ પ્રણતનાં, રહેરી અંગમાં;

પરવરી અહીં, હું ઉમંગમાં.
મુજ મને હતું, હાસ્ય હું કરૂં;
અરર!! હોળી આ, દિલમાં બળુ.
નહતિ જાણતી, આમરે થશે;
કર તણો હિરા, ઉડિરે જશે.
વિનય ભાવથી, રે પ્રભું વદુ;
પકવજે પતિ, શું કહુ વધુ.
તરત તે પછી, ક્રોધની ભરી;
લઈ કટારને, કાળજે હણી.

અંત.

રામ રામ મુખ રટી કરી, રામ જપું આ વાર;
ભળવજે મુજ નાથથી, હું છું શર્ણાધાર,
શિવ શિવ શિવ શર્ણે રહુ, અતિ હર્ષે આ વાર;
ભળવજે મુજ નાથથી, હું છું શર્ણાધાર.
પ્રભુ પ્રભુ પ્રભુહો પરમ બહુ, ત્રિલોકમાં નિરધાર;
ભળવજે મુજ નાથથી, હું છું શર્ણાધાર.
ધ્યાન ધરૂં હું તુજ તણું, અવર ન જાણુ સાર;
ભળવજે મુજ નાથથી હું છું શર્ણાધાર.

ભિડ ભંજન ભગવંતરે, વંદુ વાર હજાર;
મળવજે મુજ નાથથી, હું છું શર્ણાધાર.
કટાર કાઢીશ કાળજે, જશે જીવ આ વાર;
મળવજે મુજ નાથથી, હું છું શર્ણાધાર.
એન ભાઈ શુણજો સહુ, છેવટનાજ પ્રાણાગ;
ગરૂ કારણ હું નાથના, વચને ભીડી હામ.

અહો વિશ્વેશ્વરા! વિશ્વ વ્યાપી જગત બંધુ મહેશ્વર તમે મારા પ્રાણપ્યારા સ્વામિનાથથી મળવજો. એમ કરી કટાર કાઢે છે. એટલે દમ આખર થાય છે અને છેલા પ્રાણાગ કરી બોલે છે "રામ-રામ-શિવકુ.....વાંચનાર સજ્જનો બાળમુકુંદ ઘેર ગયા પછી ઘરનાં કામકાજમાં ગુંથાણો તેથી આ બધી વાત વિસરી ગયો હતો. પરંતુ સુર્ય અસ્ત થયો છતાં પોતાનો પ્રિય પુત્ર દેખાણો નહી. એટલુંજ નહી, પણ નવી વહુ આવેતો તે પણ હજુ વાડીએથી ઘેર આવી નહી, એટલે તેને ફાળ પડી. અને તરતજ વાડી તરફ દોડયો. થોડી વારમાં તે આવી પહોચ્યો, અને દર વાજો ઉઘાડી અંદર પેઠો—આણીમેર તેણીમેર જોતો જો તો આગળ ચાલ્યો. જેમ જેમ વાર થતી ગઈ તેમ તેમ

તેના વિચાર બદલાતા ગયા. પણ તેટલી વારમાં તો તેણે હરિપ્રસાદને ઝાડ તળે પોઢેલો દીઠો. એટલે તેને વિચાર થયો કે આજ આખો દિવસ ગયો. ગાથે સંધ્યાકાળ થયો; તોપણ હજુ પોઢેલો છે. આ વાત તો શક ભરેલી કહેવાય. આવું ધારી તે તેની પાસે ગયો પહોચતાંજ વાર જોય છે તો તરત માલમ પડ્યું કે હરિપ્રસાદ તેમજ સત્યવંતી તો સ્વર્ગ ગમન કરી ચુક્યાં છે. આથી તેના હોશ ઉડી ગયા, તેનાં ગાત્ર ગળી ગયાં, અને તેના મુખની લાલી પલાયન કરી ગઈ, એવામાં તેને ચકરી આવ્યાથી ધરતીએ ઢળી પડ્યો કાંઈ શુદ્ધ કે સાન રહી નહીં. થોડી વારે ધ્રૂજતે શરીરે તેને શુદ્ધ વળી, એટલે ઉઠીને તે આણીમેર તેણીમેર જોવા લાગ્યો તથા ઘેલાની પેઠે બકબકાટ કરવા લાગ્યો. અરે! આ શું હું ખરૂં દેખું છું! અરે! હું સ્વપ્નમાં છું? ઘર છું કે બીજે કયાંહીં? પણ નારે ના હું અભાગી જીવ તો વાડીમાંજ છું અને આ, પણે મારા પ્યારા પુત્ર હરિપ્રસાદનું શબ પડેલું છે, અને તેની પાસે સત્યવંતીનું શબ પડેલું છે. અરે હાય હાય, મેં ચંડાળે આ નિરપરાધીઓના વિના કારણે મૃત્યુ ઉપજાવ્યાં. અરે

મારા જેવો દુષ્ટ, પાપી, અને નીચ, કોઈ પણ નહીં હશે, મારા જેવું અઘોર કામ કોઈ મનુશ્ય જાતી તો શું પણ પશુથી પણ નહી થયું હશે. અરર જીવ આ અકાળ મૃત્યુ નિપજ્યાં તેનો સર્વ ગુન્હો મુજ અનાડી ઉપરજ છે. આમ વલખાં વીણતો પાસે જઈ તેનું કરમાઈ ગ એલું મુખ જુવે છે. એટલે "અરર! આ એ જણાએ તો કટાર મારી પોતાના જીવનો અંત આણ્યો છે. અરેરે મારા વાહાલા બાળ મેં પાપીએ તને ખોટું કહ્યું. પણ તેં સત્ય માની તારા વચનને પાણી ચડાવી ટાઢી ઊંઘે પોઢયો. અરેરે! દુનીયામાં કહ્યું છે કે "વિનાશ કાળે વિ પરીત બુદ્ધિ" તે દશા આજ મારી થઈ છે. અરેરે મહા મહેનતે મળવેલ મણી મેં મહા સાગરમાં ગુમાવ્યો તેતો હવે કયાંથી મળે. ખરેખર તે મળવો મુશ કેલ, હવે મારા ઉજળા દિવશ થવા મુશકેલ, અને સં સારમાં સ્વાંગ ધારણ કરી ફરૂં એ થવું પણ મુશકેલ. માટે લાવ જીવ તને પણ એ સાથે કરૂં. પણ ના ના આમ હું મારા આત્માનો અંત આણીશ તો પાછળ દુનીયાં અનેક રંગી છે તે હજારો જાતના તર્ક બાંધશે. માટે આબીના

કાગળ કટકાગાં લખી મેલું પેનસિલને કાગળ તો કનેજ હતાં એટલે લખી પોતાના ગજવાગાં મુકયું પણ પોતાના પ્રીય પુત્રનું પડેલું શબ જોઇ તેને ઉભરો આવતાં તે બોલી ઉઠયો.

ઓખાહરણ.

હાથે કીધેલ હૈયે વાગ્યાં, હાય પાપ મારે કર્મે લાગ્યાં;
અરરર અધમ થયોરે અપાર, આજે સુનો સહુ સંસાર. ૧
આવું કોઇથી ન હોજો ભાઇ, હુંતો હાલ ગયોરે ઠગાઇ;
સહસા કામ કર્યું આ વાર, તેનું ફળ ગળ્યું દુઃખદાર. ૨
આશા જેના ઉપર હું ધરતો, તેના માટે રહયો હવે રડતો;
નહોતું જાણ્યું જે આમ થાસે, દેહ છોડીને દિકરો જશે. ૩
ગયો દિકરો જુઓ આ ટાણે, હવે નહીંરે ગળે દીધે નાણે;
સત્યવંતી ગઇ એની સંગે, ત્યારે કેમ ફરૂં હું ઉમંગે. ૪
મરણ પામોશ પુત્રની સાથ, મારે નથીરે રહેવું મહિનાથ[૧];

૧ પૃથ્વીપતી.

કાળું મોહું લૈ ક્યાં હું જાઊં, મરણ કુંડમાં ડુબી હું ન્હાઊં. ૫
એમ કહીને લીધો કટાર, કરતાં ઘા પેઠો તે અપાર;
ધીખ ઢળ્યો ધરણી મોઝાર, પુત્ર પુત્ર કરીને પુકાર. ૬

પદ.

ઘરસેં ગઈ મારી પ્યારી, ના જાનું કહાં ભીખારી. એ રાગ
છોડી ચાલ્યો પુત્ર પ્યારો, અને લાગે સંસાર ખારો. ટેક.
હતો આધાર ચાલ્યો આજ, છોડી મુજને ભાઈ;
ગયો આકાશ ઉડી રે, અરે મુજથી જ રીસાઈ.
હતો પલમાં જે ફરતો રંગમાં. તજ્યા શું ચાલ્યું જરા જોઈ;
શું પૂરમાં હું જઈ કરીને, આણી અશ્ર વધાઈ.
પુરવાસી કહેશે નઠારો, છોડી ચાલ્યો૦
અરે મેં પાપ કીધાં છે ઘણાં, માટે દુઃખી છું વનમાં.
અઘોર પાપી કઈક કહેશે, નિંદશે બહુ જનમાં;
કોઈ આવીને ઓ દેવ મુજને, સહાય કરો વિઘનમાં.
ઘભરાય કોમળ જીવ આ, સઘડી બળે છે તનમાં;
બળતા સઘડી તે આવી ઠારો, છોડી ચાલ્યો૦
ચાણી જીવિશ આ જગમાં, કયમ વિસારૂં ગુણ તુજ તણા;

મેં ધુળ માંહી ઓઈ નાંખ્યા, હતા હીરા બે જણાં.
આતુર્યમાં વધતા અતિ, વળી રૂપમાં નહિરે મણા;
અફ્શોશરે અફ્શોશ છે, દુખ રૂપી ઝાડ ઉગ્યાં ઘણાં;
નાય અફ્શોશે જીવ આ મારો, છોડી ચાલ્યો•

અંત.

અરર ઈશ આ મહિ વિશે, પૂત્ર વિના નર નાર;
દુખી જીવ ફિરે સહુ, દિઠા દ્રશ્ટે અપાર.
દિપક આવાસનો મમ, હતા મહા બળવાન;
અસ્ત થયો અંધકાર કરિ, ગયો ભલા ભાગવાન.
વિનવું વારંવાર હું, મળવને મહિ નાથ;
કાહુ કટાર કાળજે, કરિને લાંબો હાથ.

આવી રીતે વિલાપ કરતા કાળજેથી કટાર તેણે જેં ચી કાઢયો. એટલે તના પ્રાણનો અંત આવ્યો જેથી બો લ્યો "સ્વાયંભુ, નારાયણ–નારાયણ—નારાહાહ........

આમ કરતા મૃત્યુ પામ્યો વાંચનાર ભાઈઓ આ ત્રણ જણાનું આખ્યાન આપણે આટલા સુધા વાંચ્યું. હવે રાધાજીને સંભારવાં જોઈએ. રાત્ર પડી ગઈ છતાં ત્રણ

માંથી એક પણ હજુ આવ્યો નથી. રશોઈ ટાઢી થવા આવી તો પણ કોઈનો પડછાયો સરખો પણ જાણાયો નહી. એટલે તે વિચારવા લાગી કે દૈવ શા કારણથી એઓને રોકાણ પઈ હશે. જીવ મારાથી સમજાતું નથી કે આટલું મોડું થયું છે, છતાં હજુ સુધી કોઈ જણાતા પણ નથી. તે વિચારતી હતી તેટલામાં એક ભરવાડ હાંફતો, હાંફતો, મેડાપર ચડી આવ્યો. તેને જોઈ રાધાજી વધારે ગભરાવા લાગી. આણી તરફ એક ગાઉનો જલદ પંથ કરવાથી તેમજ આ ભયંકર સમાચાર કહેવા છે તેથી ભરવાડની જીભ છીપર બની, અને તે મુગાની પેઠ સુનમુન બનો થઈ રહયો. પણ રાધાજીથી ન રેહેવાતાં તેને પુછયું. અલ્યા ભાઈ તું આટલો ઉતાવળો શાદને આવ્યો છું. શું કાંઈ માઠા સમાચાર લાવ્યો છે? ભરવાડ લડથડતી જીભે બોલ્યો. " માતાજી મા-રા-કા-કા-અ-ને-બી-જાં-બે-જ-ણાં-ચૈ-ની-ગ-યાં-છે.

રાધાજી—(ગાભરી બનીને) શું શું તું બકે છે. અરે તે ક્યાં કને.

ભરવાડ—આપણી વાડીમાં.

રાધાજી પોતે સમજુ તેમજ હુંસીયાર હોવાથી ધીર જ ધારી તરત પોતાના સગાં સ્નેહીને બોલાવી આ વાત થી વાકેફ કર્યા. અને તરત તેઓને તથા ભરવાડને સાથે લઈ વાડી તરફ ચાલી. રસ્તે જતાં રાધાજી પોતાના મન માં "અરેરે આ શું થયું હશે, હશે તો હશે, કારણ આ જ મને પળ પળમાં માઠા શુકન જણાય છે. સર્વ જણા વાડીમાં ગયા એટલે ભરવાડે આઘેથી પડેલાં શબ બતાવ્યાં એટલે રાધાજી રોતી રોતી આગળ ચાલી અને બીજા માણસો પાછળ પાછળ હાય અફશોશ કરતા ચાલ્યા. રાધા જીના વાળ છુટા પડી જવાથી તે ભુતડી જેવી દીસતી હતી, તેના પગમાં કંકર કાંટા વગેરે વાગ્યાથી તે બોડગ તી ચાલતી હતી, તેના સાળુના ઝાડ ઝાંખરામાં ભરાયાથી ચુરે ચુરા ઉડી ગયા હતા. આશ્રુપાત જારી રાખવાથી ગાલની ગુલાબી લાલી કાજળથી કાળી પડેલી લાગતી હતી. એ ટલુંજ નહી પણ ગુલાબી રંગની લાલી પલાયન કરી શ્યા મવર્ણી સર્વ બની હતી. આવા કઢંગા પણ કરૂણામય વે

શામાં તે માન્ડ માન્ડ ત્યાં પહોંતી. તેઓ ત્યાં જઈ જુવે છે તો ત્રણે જણાં સ્વર્ગ ગમને પોમ્યાં છે. તેથી રાધાજી બોલી ઉઠી. અરેરે પણ આ શા કારણે મૃત્યુ પામ્યા હશે અરે એટલું દુઃખ એમને શું પડ્યું હશે!! "પણ રાધાજી ઘણી ચતુર અને હુંશીયાર હતી. તેથી તેણે તપાસ કર્યો તો માલમ પડ્યું જે પોતાના પતિના ગજવામાં કાગળ જણાયો એટલે ખિસ્સાથી તે કહાડયો અને ચંદ્રનો અજવાસ તો ખુબ પડતો હતો જેથી તે વાંચવા મંડી. વાંચી પુર્ણ કરી તેને વીંટાળી પોતાને છેડે બાંધ્યો. પછિ તેણે ત્યાં મળેલા માણસોને કહ્યુ. જુઓ મારા પર દુખનાં ઝાડો ઉગવામાં બાકી રહ્યાં નથી. તમે સર્વ જણાઓ આ દુખી દેખાવ જોઈ આક્રંદ કરો છો. તે હું નજરે જોઉં છું. પણ મારાથી હવે શું થાય, મતલબ કે જે થવાનું હતુ તે થયું. હવે તે મિથ્યા થનાર નથી. માટે તમો પણ આજ રાતની રાત આંહી મારી સાથે રહો અને સવારે આ બીના જાહેર કરવી પડસે. એમ મારા પતીના લખેલ પત્રથી જણાય છે. પછી તેઓ તે રાત્રે ત્યાં રહ્યાં. રાધાજી પણ પોતા

ટતાં સુધી ઈશ્વર ભક્તિમાં નિમગ્ન રહી. સવારે પુર્વ દિશા તરફથી સોનેરી રંગનાં રાતાં કિર્ણો દેખાવા માંડયા તે રાધાજી વગેરેને આગના ભભુકા સમ લાગતાં હતાં. આ વાતની ગામ ના લોકોને ખબર પડતાં સરવે તે જોવાને આવી ચડયા અમલદારોએ આવી રાધાજીને પુછયું આ હકીકત શી રી તે છે. આ અઘોર કૃત્ય કેવી રીતે બન્યું તેના વિશે તમ ને માહિતિ હોય તો અમને કહો. રાધાજી કહે આપ સ રવે સાંભળશો તેવી રીતે થયેલ હકીકત સંભળાવુ છું. આ મ કહી રાધાજી ઊંચા આશાનપર સરવેને હકીકત કેહેવા ચડયાં. એટલે સરવે ચુપ થઈ ગયા. એટલે રાધાજીએ ક હ્યુ જુઓ ભાઈઓ આ ત્રણેના મૃત્યુ શા કારણથી નિપ જ્યાં તે આ કાગળ કે જે મારા પતીના ગજવામાંથી મળયો છે જે વાંચશો એટલે સર્વ કોઈ જાણશો. (વાંચે છે) "પુરવાશીઓ વગેરે સર્વ જનોને હું ચેતવણી આપુ છું કે આ મારા ત્રણ જણોના મત્યુ થયાં છે તે સર્વ મારી જ ઠોર બુદ્ધિથી થયાં છે. હું મારૂ સર્વ વ્રતાંત આપ સજ્જ નોની પાસે પહેલેથી છેલે સુધી પાને અથથી તે ઈતિ સુ

ધી કહી સંભળાવુ છું, તે સર્વ જનોએ કૃપા કરી સાંભળ
વુ. કારણ કોઈને શીખામણ તરીકે કામ લાગશે. સાંભ
ળનાર ભાઈઓ અને બ્હેનો પ્રથમ મારે પેટ પુત્ર ન હો
વાથી હું કેવો દુઃખી હતો, પુત્ર સારૂ કરી ધર્મની જગોમાં ભ
ટકતો, જંગલો જંગલ આથડતો, અરે મેં વૈદોના ઘરોમાં
પણ ભટકવામાં બાકી રાખી નહીં. પરંતુ કોઈથી પણ મારૂ
ભલું થયું નહી. થાય કેમ ઈશ્વરને કરવુ નહીં એટલે સર્વે
ઈલાજો મિથ્યા. સજ્જનો તે વખતે મને જેમ પૈશે ટકે
લીલા લેહેર હતી, તેવીજ આ પ્રસંગે હતી, અને પરમેશ્વર
ને કરવુ હતુ ત્યારે હું પુત્ર લાભને પણ પામ્યો, મારે ઘેર
લીલાં તોરણો બંધાણાં. કેવળ મંગળ મારે ઘેર તો શું પણ
પુરવાસીઓને ઘેર પણ તે દિવશે ગવાવા લાગ્યાં, અને વ
રષા રૂતુમાં મેઘ ધારા આવવાથી ચર અને અચર પ્રાણી
ઓમાં જેમ લીલા લેહેર થઈ રહે છે, તેવીજ રીતનો આ
નંદમય ઉત્સવ મારે ત્યાં તે દિવશે થઈ રહ્યો. તેજ પુત્ર
ઈશ્વર કૃપાએ મોટો થયો, વળી ભણેલો હુંશીયાર થયો. વ
ધારે ખુશી થવા જેવું એ હતું જે તેને સ્ત્રી મળી તે પ

ણ સારા ગુણ વાળી માલમ પડી પરંતુ મારા ઊંધા નસી બને લીધે મેં પાપીએ વિચાર કર્યા વગર સહસા કામ કરેચું. મારા પુત્રે પોતાની સ્ત્રીને વચન આપેલ કે મારે તારા મૃત્યુ થયા બાદ તારી પાછળ મરવુ. આજ રોજે પાસે પડેલા પ્યારો પુત્ર વાડીએ હતો ત્યારે મેં પાપીએ મન ઉડાવણી થી ખોટી વાત તેને કરી કે તારી સ્ત્રી તો અકાળ મૃત્યુ એ મરણ પામી આટલું કહી હું નીચ પાપી ઘેર આવ્યો. પણ એ સત્યવાદી પુત્રે પોતાનું વચન પાળ્યું. અને તેવી જ રીતે શાણી સત્યવંતીએ કરયું. સાંજરે મને સાંભરી આવતાં ઉતાવળો ઉતાવળો વાડીએ ગયો. અને જોયું તો આ અઘોર કામ મારી નજરે પડયું, જોતાંજ વાર મારા રોમ રોમ ખડા થઈ ગયા, મારૂં લોહી ઉકળી ઉઠયું, મારા હોશ ઊડી ગયા, મારા કામનો પસ્તાવો મારે ગળે બાઝ્યો, અને કેટલીક વાર બકયા બાદ મેં પણ એજ કામ આદરયું. તેતો પરિબ્રહ્મે પૂર્ણ કરયું કે નહીં, તેની ગત તેહ જાણે. પણ અરેરે પરમાત્માની અકળ ગતિનો પાર નથી. તેના અપાગ ડહાપણના હું આ સમ જીભ્યાએ કરી

કેટલા ગુણ ગાઉં. મોટા મોટા પંડિતો પણ તેનું વર્ણન ન કરી શકયા, ત્યારે હું શા લેખામાં. જય જગદીશ્વર તારી લીલા અપાર છે, અને ખરેખાત તેનો પાર નથી. પણ હાય હાય મેં પાપીએ આ અધર્મ કરયો તેથી ત્રણે ભુવનમાં છુટવાનો નથી. અરે હું અભાગી જીવ રૌરવ નર્કમાંજ સડ્યા કરવાનો. વાંચનાર ભાઈઓ અને બહેનો, જો કે અમારૂં કુટુંબ સુધરેલું હતું. તો પણ ખરેખર આ વખતે વિચાર કરતાં સર્વ કોઈને બગડેલુંજ માલમ પડશે. પણ દેશ બંધુઓ યાને સ્વદેશીઓ આવો ખ્યાલ આપના હૃદયમાં લાવી અમારી ચુક કાઢવા વિચાર કરયો હોય તો મુલતવિ રાખશો. કારણ કહેવત છે કે, "વિનાશ કાળે વિપરીત બુદ્ધિ" એ સ્વભાવિક છે આથી સર્વ કોઈને શીખામણ લેવાની છે કે, કેટલાક ભણેલા પૂરૂષોથી આવાં ન કરવાનાં કામો થઈ જાય છે અને થયા કેડે પસ્તાવો કરે છે. પરંતુ હરકોઈ કામ આદરવું તે પહેલાં તેનો ખુબ લાંબો વિચાર કરવો. કારણ મધ્યાન કાળના ટુંકા કિરણો હુરતાં, સ્વયંમકાળના ટાઢા પણ લાંબા કિરણ હોય છે. તો

મજ ટુંકા વિચાર વાળાના વિચાર, તેજેમય ખરા પણ ટકાઉ થોડા હોય છે. ટુંકે વિચારે ઘણી વખત મ્હોટી હા ની પહોંચે છે જેવી રીતે મને પહોંચી. મને કાંઇ ઓછો ગેરલાભ થયો નથી, એ સર્વ મારી વગર સમજણને લીધે થયું છે. માણસ જુવાનીના મદથી, પૈસાના મદથી, કે બીજા કોઇ મદથી છકી જઇ કુકૃત્યો કરે છે અને તેમાં દુઃખ પામછે. અને ખરૂ જોતાં તેમજ જોઇએ. કારણ "ધર્મો જય ને પાપો ક્ષય" આ કહેવત ખરી છે કે તેમાં પરિણામ "કરણી તેવી પાર ઉતરણી" આ પોઇંટજ ઉભો રહે છે. વળી કેટલાક નીચ પુરૂષો વગર કારણે કોઇના પેટપર પગ મુકે છે. યાને તેનો જેના પર જીવિકાનો આધાર તે બંધ કરાવી પાયમાલ કરે છે. તેને પણ તેની કરણીના ફળ જગત બંધુ ગમે તેવી રીતે આપે છે અને મળ્યાંજ ૧ પણ છે સજ્જનો મારા ધારવા પ્રમાણે આ પણ સર્વ મનુસ્ય પ્રાણીને પરમાત્મા પરમેશ્વરે દુનીયામાં પર ઉપકાર

---

૧ આ બાબતમાં ગ્રંથ કર્તાને અનુભવ છે કે મુત્સદી વર્ગમાં છે.

કરવા, પોતાનું ભજન કરવા, તથા કિર્તિ મેળવવા મોકલેલાં છે. પરંતુ તેમ વર્તવું આ નિયમને થોડાજ લાગુ પડેલા માલમ પડે છે. ભવિષ્ય પ્રબળ છે, તેમાં જરા પણ મીન મેખ થવાનું નથી. તો પણ આટલું તો સર્વ કોઈએ યાદ કરી જાણવું જોઈએ કે આ જગત મિથ્યા છે. જેમ પાણીનો પરપોટો જન્મ પામી જરા વારમાં નાશ પામે છે, દિપકને પવન લાગ્યાથી ઓલવાઈ જાય છે. તે પ્રમાણે આ કાચી માટીની ઘડેલ દેહનું પણ જાણવું. માટે શાણા સજ્જનો પરઉપકાર કરવો, એમાંજ વડાઈ છે. મરવું તો છેજ, આ નિયમને બાદ આવનાર નથી, છતાં કેટલાક મદમાં અંધ બની ઘણાને પીડા કરે છે, લુંટે છે, તેનું બુરૂ થવાનાં સાહિતો સજ કરે છે, પાયમાલ કરે છે, ઠગે છે, ખોટો વિશ્વાસ આપી હાની કરાવે છે, બહારથી મિત્રતાનો ભાવ દર્શાવી અંદરથી તેના મુળ છેદે છે. અને મનમાં સમજે છે કે કંઈ પણ થનાર નથી. આવા નાસ્તિકો નિચ પાપીઓને વાસ્તે ત્યાં તો ન્યાયજ છે. તેમના કુકર્મનો બદલો તેમને કંઈક અહીં અને વિશેષ તહીં મળવાનો. રાય

શું, અને રંક શું, ગરીબ શું અને તવંગર શું, સરવેને કા જે ત્યાંતો ઈન્સાફ સરખોજ છે. માટે ભાઈઓ મારી આ પ પ્રત્યે એટલીજ વિનંતી છે જે, જેમ બને તેમ દુનિયામાં સત કરમ કરી કિર્તિ મેળવવા લોભ રાખવો. પ્યારા સજ્જનો વધારે લખવા જેટલું ખોટી થવુ મને પાલવતું નથી. કારણ મારી વિચાર સકિત પળે પળે કોણ જાણે શા કારણથી બદલાતી જાય છે. તો પણ મારા પુત્રનો રમુજી ચેહેરો જોઈ ખેદ થતાં અંદર સુજેલા વિચારો મુખે આવવાથી લખુ છું.

ગરબી.

સંસકારે સંબંધી સરવે મળ્યુંરે. (એ રાગ)
હાય અતિ અધર્મ મેં આતો કર્યોરે;
કોઈ કરશો ન આવું કામ, હાય અતિ૦
સહસા કામ કર્યું મેં જગતમાંરે;
જેનાં ફળ મળ્યાં આ વાર. હાય અતિ૦
માર્યો જોધ જુવાન મેં આ સમેરે,
થાયે દુખીઓ મહીં મોઝાર. હાય અતિ૦

સત્યવંતી તણી વધે મેં કરીરે,
સતી પહોતી સ્વર્ગ મોઝાર.　　હાય અતિ૦
ડુંગર દુઃખ તણા ઢળીને પડ્યારે;
હાય હાય હવે શું થાય,　　હાય અતિ૦
થડ મૂળથી ખોદી મેં કાઢીઊંરે;
કરચું નાશ કુટંબનું સદાય.　　હાય અતિ૦

ગરબો.

ઓ વાંસલડી વેરણ થઇ લાગીરે વ્રજની નારને. (એ રાગ)
શાણા સજનરે દુર્ભાગીની કહાણી સુણજો આ સમે;
સુણી ગભરાશો કોણ જાણે મારૂં મનડું તો કયાંહી ભમે. શા૦
મેં કુમતુ ઝાડ કાપ્યું થડથી, ઘેરાણો બુદ્ધિ જ્યારે મળથી;
કુળ કરચું નિકંદન મેં જળથી.　　શાણા૦
આ પાપ અઘોર બહુ કહેવાયે, પણ થયા પછી કહો શું થાયે;
નકિ કરનારો નર્કે જાયે.　　શાણા૦
પાછળ પ્રિયા જે એ મારી, બળવળશે તે દુઃખની મારી;
જીવશે કે મરશે મુજ નારી.　　શાણા૦
સુણશે શ્રવણે આ વાત બની, કયમ હિંમત ધરશે તેહ ઘણી;

પડશે મુર્છિત થઈને ધરણી. શાણા૦
અરરરરરર પ્રભુ હાય હવે, સરરરરરર આંસુરે પડે;
ગરરરરરર મુજ હૈયું ગળે. શાણા૦
બેવટના અભિવંદન સુણજો, મુજ પ્રિય: તણું રક્ષણ કરજો;
હવે જગત બંધુ જલદી મળજો. શાણા૦

સતી રાધાજી આ પત્ર વાંચી રહ્યા બાદ બોલી "બાઈઓ મારા કુટંબમાં આજ રોજ ત્રણ જણાનાં મૃત્યુ કેવી રીતે નિપજ્યાં તે આ મેં કાગળ વાંચી સંભળાવ્યો તે ઉપરથી જાણવામાં આવ્યું હશે, મારાપર દુઃખ પડવામાં બાકી રહ્યું નથી. ત્યારે હવે આ મિથ્યા સંસારમાં રહી મારે શું કરવું, હવે આ સંસાર મારે શા કામનો, કેટલીક સ્ત્રીઓનો શૌર પાને ધાયા મરી જવાથી તેની પાછળ એક કે બે પુત્ર મુકી જાય છે. તેના ઉપર તેની માતા પોતાનો જન્મારો કાઢવા હિંમત રાખે છે પણ મારે તે બાબે જમીનપર હાથ છે. માન્ડ માન્ડ હજાર માનતાએ, અને લાખો કષ્ટ વેઠ્યાં ત્યારે હરિપ્રસાદનું મુખ જોયું, અને વંઝા મણાની કાળી ટીલા ઉતરી, પણ તે

તો આજ શબ થઈને પડયો છે. માટે મારે આ ફાની દુની આમાં રહેવા હવે વિચારજ નથી. કારણ સુર્ય અને અગ્ની દેવતાની સમક્ષ જેને કોલ આપ્યો, તે કોલ ન પાળવું એમાં મહા દોષ છે. જ્યાં ભિલું ગમે ત્યાંજ જવું એ કેટલેક દરજ્જે ખોટું. મારે તેમ જરૂર નથી, હું તો મારા પતિ સંગે ચિતા ખડકી અગનીસંસકારમાં બળીશ, અને મારા વાહાલા હરિપ્રસાદને તેની સ્ત્રી સત્યવંતી સાથે ચિતામાં ગોઠવીશ, અને આપ સર્વ જણ દેખશો તેમ મારા પેદા કરનાર જગદીશ્વરની હજુરમાં મારા આત્માને મોકલીશ. આ બાબતમાં જે મને આડે આવશે, તે પોતાની હલકાઈને પાત્ર થશે. આવું કહી તેણે કાષ્ટ ચિતા તૈયાર કરાવી. એક ચિતામાં સત્યવંતી તથા હરિપ્રસાદને ગોઠવ્યાં. અને બીજી ચિતામાં હિંદુ રૂઢી પ્રમાણે, પોતાના પતિનું તથા પોતાનું આસન કરાવ્યું, આ કાર્ય કરી રહ્યા બાદ તે ચિતાપર ચઢી, એટલે તો સર્વ મનુષ્યોએ જય અંબે જય અંબેની વાણીથી કરીને આકાશ ગજવી મુકયો. શરણાઈ ઢોલ અને એવાં બીજાં સુરાતનનાં વાજીંત્રો એટલા

તો જોસગમાં વાગવા લાગ્યાં કે, કાન પડ્યું કાંઈ પણ સં ભળાય નહીં. વળી આ અદ્ભૂત ખેલની ખબર ગામ પરગામના લોકને થવાથી તેઓ આ ઠેકાણે એકઠા થ એલા હતા. મોટા ધનાઢ્યો તેમજ ગરિબો, અમલદારોને જાણ થવાથી તેઓ આ પ્રસંગે આવી ગયા હતા. કેટ લીક સ્ત્રીઓ આ સતીનું પાકગ વગેરે જોવા મળી હતી. તે પ્રસંગે સતિ રાધાજીને ચિતાપર ઉભેલાં જોઈ સર્વ કો ઈના મુખારવિંદ ઉપર ઉદાસી રૂપી પીછોડી પથરાએલી દી સતી હતી. આ વખતે સુગંધીમય પદાર્થોનો જથો એક ઠો કરવામાં આવેલો હતો પણ તે સર્વ ઝેર સમાન લા ગતો હતો. રાધાજી કાષ્ટ ચિતાપર ચડી પોતાના હસ્તની તા ળીઓ પાડી સર્વને ચુપ રહેવા ઈશારત કરી કે વાજાં ગા જાંવાળા તથા સર્વ મનુષ્યો ચૂપ થઈ ગયાં એટલે સતી રાધાજી બોલ્યાં. "ભાઈઓ અને બેહેનો આ પ્રસંગે જો તાં સર્વ કોઈના મુખમાંથી ગુલાબી લાલી ઉડી ગએલ માલમ પડે છે. માટે કહેવું પડે છે કે, તમો કોઈ પણ દિલગીર થશો નહીં. કારણ દુનીઆમાં અનેક રંગી છે.

તેમાં અનેક તરેહનાં કાર્યો થતાંજ આવે છે. અને આ પણે પણ ખરેખર એમજ ધારવું જોઈએ કે, જે પરમેશ્વરે ધારયું છે તેજ થાય છે. તેમાં જરા પણ વધ ઘટ થતું નથી, અને આપ સર્વે માહીતગાર છો તોપણ હાલના જમાનાગમાં મને એ વાતની માહિતી છે જેના વિશે થોડુંક બોલવા રજા લઊં છું. અને જો કે મારો વિચાર આ બાબતામાં કાંઈક સુધારો કરવાનો મારી મતી પ્રમાણે હતો પણ તે અધવચ અટકી પડયું. જેથી આપને ભલા માણ તરીકે કહું છું પણ તે અગાઉ દીનપણાથી અરજ કરૂ છું જે.

ગરબી.

મારારે સ્વામી બોલોનેરે વાહાલા, (એ રાગ)
મારારે વચનો સાંભળજોરે પ્યારા,
સુણો શોક્ય તેને છે સારા. મારા૦
સમજણ વિણ કાર્ય કરો ના કોઈ;
કુવા માંહી દેખીત પડો શું જોઈ. મારારે૦
કીધું મગ પતિએ એવું કામ;

પડ્યા શખ થઈને જુઓ આ ઠાગ. મારારે૦
વહાલારે ભાઈ રીત છે આપણમાં;
પરણાવે બાળક બચપણમાં. મારારે૦
એથી હાની બહુ છે પરીણામ;
દેખાએ નહી સૂખ કંઈ નામ. મારારે૦
કાઢો ભાઈ રીત બૂરી ભૂંડી;
ખલકમાં ખ્વાર કરે લૂંડી. મારારે૦

સ્વદેશીઓ ઘણી વખતે બાળ રંડાઓએ મારી પાશે આવી પોતાના કર્મની કહાણીનો વિલાપ કરી મને દયા ઉપજાવી છે અને ખરેખર જોતાં મને પણ લાગ્યું કે તેમના દુઃખની અવધીજ છે. મેં તેમને ધીરજ આપી દિલાશો આપ્યો છે, કે હું તમને મદદ કરીશ, તમારૂં દુઃખ નિવારણ થશે એવા ઉપાયો યોજીસ. તેઓ હમણા પણ આહી આવી છે. તેમના નામ ખુલ્લાં બોલવા મારી મરજી નથી વળી બાળ લગ્નથી પીડા પામતી બાળાઓએ પણ કેટલાક જાતનું દુઃખ મારી પાસે કહ્યુ છે. તે મને પણ હમણા મારી નજરે જોઉં છું. માટે સજ્જનોએ અબળાના દુઃ

ખ તરફ નજર રાખી એવા ઉપાયો ચોજો કે તેથી કરીને તેઓ મહા સંતાપથી છુટે કારણ આ બાબત મને તેમ સર્વેને દાઝ હશેજ. મને થોડોક આ વિષયનો અનુભવ છે તે આ પ્રસંગે આપ દાનાવ ભાઈઓની પાશે નિવેદન કરૂં છું તે તરફ કૃપા કરો તમારૂં લક્ષ ખેંચશો. કહ્યું છે કે.

દોહરા.

સ્વદેશની પડતી થઈ, અણસમજણથી આજ;
બાળ લગન સહુ બંધ કરો, સરસે સઘળાં કાજ.

રાગ પરજ.

અરે કોઈ આદમી એવોરે, જરૂ જમશેદજી જેવોરે. એ રાગ.
સજ્જન શીખ કહું છું સારીરે, મતિ અલ્પ જાણજો મારીરે.
નાનપણમાં લગન કીધાથી, અતિ અનીતિ થાય;
મોટાં ઘરાંના આબરૂ તે પણ, પળમાંહી લુટાય. સ૦
નાનપણામાં પરણાવ્યાથી તો, વિદ્યા નહી શીખે વિશેક;
તેથી કરીને આબરૂ ખોવે, ખોવે પોતાની ટેક. સ૦
થોડી વિદ્યા નોકરી હલકી, કબુલ કરે તત્કાળ;
જીંદગાની દુઃખ માંહી ગુજારે, જેમ કાંટાની વાડ. સ૦

બાળ લગનથી બીજી અનીતી, અનેક રીતે થાય;
સાર થવાનું અસારજ દેખે, પછી ઘણું પસ્તાય સ૦
નાથ જો નાનો હોય ઘણેરો, ઘરમાં ન ગાને કોય;
સાસુ નણંદ જે મેણાં મારે, વહુ તે બેઠી જોય. સ૦
પણ જો હોય કંથ પોચેલો, પજવે નહી કોઈ નાર;
ઉલટું અતિ સૌ હેત કરે ને, ધરે અતિસે પ્યાર, સ૦
નાના પતિ થકી વિપતી પડતાં, ઘાત કરે કઈક નાર;
બાળલગનનું બુરૂં ફળ એ, મન ન કરો નિરધાર. સજન૦
સતી રાધાજી વંદી કહે છે, કરજો જોઈને કાગ;
સમજણ ધારી કામ કરો તો, ઉત્તમ વધશે હામ. સજન૦

દોહરો.

બાળલગન કરશો નહીં, હાનીકારક એહ;
પડતીનું કારણ ખરૂં, જાણો જરૂરજ તેહ.

રાગ માતમ.

રે બાપ હાયરે બાળલગનને બાળો;
બાળ લગનને બાળો;
ભુંડો ચાલ એ તર્તજ ટાળો. રે બાપ૦

પરણ્યો બાળપણામાં જે બાળ,
તેનો નિશ્ચય થશે વેહેલો કાળ;
ગાર્યો મા બાપે જાણીને બાળ. રે ઓ૫૦
બાળા બાપડી શ્રાપજ દેશે,
કષ્ટ પોતા તણું કોને કહેશે;
બળી બાખ થઈ મનમાં રહેશે. રે ઓ૫૦
કહેશે સખીને કંથ મારો કુડો,
છતે કંથે ભાગ્યો મારો ચુડો;
નહીં મળ્યોરે નાવ મને રૂડો. રે ઓ૫૦
અશલ ચાલ હતો કેવો સારો,
તેતો લાગે અતિ મને પ્યારો;
હાય લાગે છે ચાલ આ ખારો. રે ઓ૫૦

ભાઈઓ આ પ્રમાણે આપણી આર્ય પ્રજા દુઃખી છે, માટે તેમનાપર રેહેમ નિગાહ કરી તેમના દુઃખમાં ઘટા ડો થાય તે તરફ તમારૂ લક્ષ ખેંચજો જેમાં આપણું તથા આપણા દેશનું ભલું છે. જેમ બાળલગ્નથી અનેક હાનીઓ થાય છે. તેમજ આપણામાં પુનઃવિવાહનો ચાલ

ન હોવાથી અનેક ગેરફાયદા થાય છે. માટે તે થાય તે વો બંદોબસ્ત કરવા સર્વ કોઇએ ધ્યાનમાં લેવુ. આ પ્ર માણે સતિ સંભાષણ કરતી હતી એટલામાં એક અબ ધુત મોટી જટાવાળો માણસનાં ટોળાં વચ્ચે થઇ આવી ચડયો, તેણે એક હાથમાં તુંબી પત્ર તથા બીજા હાથમાં લાંબી મોટી ચેપિકા ધરેલી, ગળામાં રૂદ્રાક્ષની માળા ધા રણ કરેલી, સર્વ અંગે વિભુતી લગાડેલી, આવા વેશમાં તે યા હોમ કરતો સતીના સનમુખ આવી ખડો રહયો. આ જોગાને આવા આડંબરથી આવેલો જોઇ લોક સહુ વિસમય થયા, અને પોત પોતામાં ચરચા ચલાવા મંડયા, આવે વેશે જોગીને સીતા પાસે ઉભેલો જોઇ રાધાજીએ તેને પુછયું. મહા જોગીરાજ આપ અહીં શા અર્થે પધારે લા છો તે કૃપા કરી કહો

જોગી—હમારેકું કુછ દુસરા તો કામ નહીં હય, લેકીન તુ મને યે કૈસા ઢોંગ લગાયા હય ઔર ઇતના આ દમી એકઠે હોનેકા કયા ઝરૂર હય, વો જાનનેકી હમારી ઇચ્છા હય.

રાધાજી—મહારાજ, આ જે, નજદિક ચિતા છે, તેમાં મારા વહાલા પુત્ર હરિપ્રસાદની લાશ તેની સ્ત્રી સહિત છે. અને જે ચિતાપર હું બેઠી છું, તેની અંદર જે લાસ છે, તે મારા સ્વામીની છે. એ એોના અકાળ મૃત્યુ થયાં છે. જેથી મારો વિચાર મારા સ્વામી સાથે અગ્નિસંસ્કાર કરવાનો છે. અને મારા પુત્રને પણ તેની વહુ સાથે અગ્નિદાહ દેવાનો છે. જેથી તે જોવાને આટલા આદમી એકઠા થયા છે.

જોગી—યે તીનોકા મત્યુ કીશી સબબસેં હુવા હય, વો જાનનેકા ઇરાદા હય.

રાધાજી—(તેને સરવ બિનાથી વાકેફ કરે છે) કેમ આપ સમજ્યા?

જોગી—અબ હમ સમજા, લેકીન હમ તુમકો પુછતે હે કે, એસા નિચ પતિકે સંગ તુમ કાયકે બાસ્તે જલતી હે. ઇસીસેં તો તુમકુ કરમ લગેગા. યે હમારી બાત તુમ સચ કરકે કબુલ કરના.

રાધાજી—મહારાજ દુનીઆમાં પરિબ્રહ્મે જે પતિ આપ્યો તેને પોતાના મુગટનો મણી કરી જાણવો. હું જેને મારો આધાર કરી જાણતી હતી તે આ ફાની દુનિયાનો ત્યાગ કરી સ્વર્ગે સંચરયો. ત્યારે મારે પાછળ રહી શું કરવુ. માટે મને હવે દુની યામાંની કોઈ પણ વાતનો અફશોશ નથી.

જોગી—દેખો બાઈ તુમકું હમ સચ કહેતે હય કે તુમા રી મીટી નાહક ખરાબ મત કરો કયું કે એસા પાપીકે સાથ જલનેમેં કર્મ લગતા હય, વાસ્તે તુમ દાનાવ હો તો ઘરકું પીછા ફરો ઓર જૈ ધર્વ ધર્મ પૂરા કરો.

રાધાજી—મહારાજ આપ મોટા છો, પરંતુ મારા પતિને પાપી ના કહો અને મારી પાસે એ સર્વ વાત કરવી છોડી દ્યો. ગમે તો સમુદ્ર એના મેળે મા જા મેલી દે, પૂર્વનો સુર્ય પશ્ચિમ ઉગે તોપણ મેં ધારેલ ધારણામાં નિશફળ થવાની નથી.

જોગી—હમ સચ કહેતે હે કે તુમ જૈધર્વ ધર્મ કબુલ કરો

ઔર યે સબ ઢોંગ છોડ દો.

રાધાજી—મહારાજ આપ ઘડી ઘડી મને વિધવા ધર્મ વિશે કહો છો ત્યારે મારે કહેવું પડેછે કે, વિધવા ધર્મથી શું સારૂ થવાનું છે. વિધવા રહેવા કરતાં આ બળી મરવું એ હજાર દરજ્જે ઉત્તમ છે.

જોગી—જબ તુમારા બિચાર પુનઃલગ્ન કરનેકા હય, ક્યું?

રાધાજી—મહારાજ હું મારા વાસ્તે તો બીલકુલ કહેતી નથી. પણ અલબત એ રીવાજને તો પસંદ કરૂ છું.

જોગી—ઐસા હય તો હમકું બતાવ કે કોનસે શાસ્ત્રમેં લીખા હય કે પુનઃલગ્ન કરના.

રાધાજી—જોગીરાજ પારાશર રૂષીએ પોતાની પારાસર સહીંતા ચોથા અધ્યાયમાં વિધવાના ધર્મ એવા કહ્યા છે કે,

नष्टेमृतेप्रव्रजितेक्लीबेश्चपतितेपतौ ॥

पञ्चस्वापत्सुनारीणांपतिरन्योविधीयते ॥

અર્થ—ધણીનો પત્તો લાગતો ન હોય, ધણી મરી

ગયો હોય, સન્યાશી થયો હોય, નપુશક અથવા પતિત થયો હોય તો એ પાંચે આપત્તિની વખતે સ્ત્રીએ બીજો પતિ કરવો આ શિવાય બીજી અનેક દલીલો[1] છે. માટે વિધવા રહેવા કરતાં બીજો વર કરવો તેમાં ધર્મ છે. એમ ઉચિત માનવું.

જોગી—તુમ જાનો ઓર તુમારા કર્મ જાને, હમારેકું કયા હય. આમ કરતો જતો રહે છે.

રાધાજીએ જોગીના ગયા પછી ઇશ્વર ભક્તિ કરવા તરફ પોતાનું મન લગાડ્યું. તેણે સુર્ય દેવતા તરફ પોતાનું મુખ કર્યું અને ઊંચે સ્વરે બોલવા લાગી.

લાવણી.

ગોવાલણ કહેતી જસોદાસે. એ રાગ.

પ્રભુજી વિનતી સુણો મારી, પ્રભુજી વિનતી સુણો મારી;
રહો અમારે સહાય, વિનતી કરીએ દિલ ધારી.
નિરંજન નાથ તમે ભારી, નિરંજન નાથ તમે ભારી;

---

1 દાખલા.

વાર કરી બહું ગરિબ જનની, સદા બ્રહ્મચારી. પ્રભુજી૦
અકળ છે ગતી તારી ન્યારી, અકળ છે ગતી તારી ન્યારી;
વેદ પુરાણ કુરાન કિતાબે, કિર્તિ છે તારી. પ્રભુજી૦
સદા તું પરિબ્રહ્મ ઉપકારી, સદા તું પરિબ્રહ્મ ઉપકારી;
દીનપણાથી કરૂં વિનતી, કરો કબુલ મારી. પ્રભુજી૦

રાગ પરજ.

મારે મન શામળો સારોરે, દુજાયો જગ લાગે ખારોરે;
લોભ લાલચને કામની ફાંસી, દેખાએ દસ દીશ;
અંધ થઈ તેમાં જે પડશે, રૂઠયો તેને ઈશ. મારે૦
સંસાર સાગરમાં બોળવાને, શક્તિ ફરે નવ સાર;
તેહ થકી બચી ચાલશે જે જન, ઉતરશે ભવ પાર. મારે૦
રામ રાખે તેને કોઈ ના ચાખે, એ કહેવત કહેવાય;
સૌચનદોરી હાથ છે એને, બીજાથી શું થાય. મારે૦
નિંભા મહીં જેમ માંજારી[૧] બાળ, જીવ્યાં ત્યારે વિશ્વાસ;
સ્વર્ગ મહીં તેમ મારાં સ્નેહીં, મળવજે અવિનાશ. મારે૦

આ પ્રમાણે પ્રભુ પ્રાર્થના કરી રહ્યા બાદ તેણે ઈ

---

૧ બીલાડી.

શારત કરી કે તૈયાર થઈ રહેલા મનુષ્યોએ ચિતા સળગાવી કે વાજીંત્રોના નાદ જોરથી થવા લાગ્યો સર્વ મનુસ્યો જય અંબે જય અંબીની વાણથી (કારણ કહેવત છે કે સતીની રાડ સંભળાય તો પ્રાયશ્ચિત લાગે છે) આકાશ ગજવો મુકયો. કેટલીક વારે બંને ચિતાઓ બળી રહી. બાદ મનુસ્યો ઘર તરફ અનેક તરેહની ચર્ચા ચલાવતા વળ્યા અને સહુ પોત પોતાને ઘેર ગયા. વાંચનાર તથા સાંભળનાર ભાઈઓ તથા બેહેનો આખર તેઓ પણ ખાખ બની ગયાં. તેમજ આપણે પણ એક દિવશ ખાખ બનવું છે. માત્ર આ ફાની દુનીઆંગાં જે સારા કૃત્યો કરી કિર્તિ વધારશો, તેજ રહેવાની છે. માટે પરમેશ્વરથી ડરી જેમ બને તેમ સતકર્મો કરો એવી આ ગ્રંથ કરતાની વિજ્ઞાપ્તિ છે.

દોહરા.

પૂર્ણ કર્યું આખ્યાન આ, શાણા સજ્જન કાજ;
પઢજો સહુ પ્રીતે બરે, સુધારિને શિર તાજ.
ભૂમી[૧], વેદ[૪], રશ[૯], શશિ[૧] તણી, પુનેગને બુધવાર;
શ્રાવણ માસે સ્નેહથી, પુસ્તક કરયું તૈયાર.

પ્રખ્યળ પ્રાંત તો કચ્છ વિશે, ઉત્તમ પર અંજાર;
રાજ્ય કરે મહારાવ જ્યાં, રૂડા રાવ ખેંગાર.
કરો કાવ્ય તે ગામમાં, ઉલટ ધરી બહુ અંગ;
સુધારીને વાંચો સદા, સજ્જ નિતીનો સંગ.

સત્યવંતી આખ્યાન સમાપ્ત.

જુદા જુદા વિષયપર જ્ઞાન પ્રસંશા

પ્રભાતીઉં.

કહું તને માનવી કાન દઈ સુણ સખા,
જગત છે આળ પંપાળ સારો. ટેક.
નાશ દિપક તણો પવનથી થાય છે,
જાય છે માનવી એમ અકારો;
માટે ભગવાનને ભજ અલ્પા ભાવથી,
તો થશે આતમા શુદ્ધ તારો.
કહું તને માનવી કાન દઈ સુણ સખા,
જગત છે આળ પંપાળ સારો.

કુડ કપટ કરી લોભ લાલચ ધરી.
ઠ-ગબાજી થકી સર્વ જોયું;
વ્યસન વિષેશ તેં દેહથી દાખીઆ,
નારીમાં સ્નેહથી મન મોહ્યું;
અંત કાળે સહુ અળગું રહેશે અરે,
આવશે જે સમ યમ વારો.
કહું તને માનવી કાન દઈ સુણ સખા,
જગત છે આળ પંપાળ સારો;
હોય જો આશ કાંઈ મોક્ષ મળવા તણી,
તો કરો કાર્ય સહુ સદા સારાં.
પર ઉપકારમાં પ્રીત બહુ જોડાને,
ત્રોડ, જે કૃત્ય લાગે નઠારાં;
એક નિષ્ઠા થકી મન ધરીને વડી,
ધર્મનો એકઠો કર્ય ભારો.
કહું તને માનવી કાન દઈ સુણ સખા,
જગત છે આળ પંપાળ સારો.
ભીડ ભંજન ભગવંતનો સંત થઈ,

ખંત ધર દિલમાં જ્ઞાન મળશે;
પાપ અગાપ કહો આંહી કરીઆં હશે,
ભક્તિ ભાવે કરી તેજ ટળશે:
બીન મહુમદ તણી વાણી સાચી ધણી,
દિલથી લે ભણી થાપ આરો;
કહું તને માનવી કાન દઈ સુણ સખા,
જગત છે આળ પંપાળ સારો.

દોહરો.

ભજ મન ધન કહુ રામને, નામ લીધે દુખ જાય;
ઘટ પટ ત્રઠમાં જે વશે, જેમ પવન જગ વાય. ૧

જુગાર ન ખેલવા વિશે.

ગરબી.

આ વાંસલડી વેરણ થઈ લાગીરે વૃજની નારને,(એ રાગ.)
અરે જુગારી સરમ તજીને જુગટુ શાને ખેલતા. ટેક.
માની કહ્યુ મારૂં મુકી દયોને, મોટા જેને ટેલતા. અરે૦

એથી ગણશે સહુ હાંલિક જનમાં, વિચાર કરોરે કંઈ મનમાં;
એથી રજળી મરશો જગ વનમાં. અરે૦
પૈસો ન મળે જુગટું રમવા, શાંસા પડશે પછીથી જમવા;
જાશો તેથી ચોરી કરવા. અરે૦
જગમાંહિં નકિ નિર્લજ થશો, વહેવાર તમારો રહેશે ન, કશો;
જમ દંડ સહીજ નર્કેજ જશો. અરે૦
નથી શાસ્ત્રે લખ્યું જુગટુ રમજો, વળી વેદ પુકારી કહે સમજો;
કદી કોઈ જન ના જુગટુ રમજો. અરે૦
નળરાજા હરિશ્ચંદ્ર સુરા, પાંડવ પણ સત્યવાદી પુરા;
દ્યુત રમતાં થયા તેમના ચુરા. અરે૦
દંડ તાપ સહી વનમાં ફરતા, વળી કષ્ટ અતિ સીરપર ધરતા;
તે પણ તોબા તોબા કરિને રડતા. અરે૦
નથી લાભ નકી એમાં ભાઈ, એ વાત કહું જાણો ન્યાઈ;
સદ્ગુણને રાખો કર સાઈ. અરે૦
જ્ઞાનમહ્મદની એવી વાણી, જુગટું નવ રમશો આ જાણી;
જાણી રમશે તેની થશે હાણી. અરે૦

કાબિલ સિક્ષક રાખવા વિશે.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

અરે ભણનારા હિંદ હરિયાફ કરીને ચરચો વાતને. એ ટેક.
જો કોઈ કરતાં સુધરે તો સુધારો આર્યજ ભ્રાતને. અરે૦
સુધરે શું જમાનો આ સારો, સારો તો કહેવાનો વારો;
વારો ભણનારા કાચા પારો. અરે૦
કાબિલ કારિગર જો મળશે, મળશે તો પાયો સારો ચણશે;
ચણશે સીખાઉ ન સુધરશે. અરે૦
નિશાળોમાં તેવું આજે, આજે હું કહું સહુને કાજે;
કાજે કાચા શિખાઉ ના છાજે. અરે૦
આ આ સીખે બાળક નાનું, નાનું બીકે ભણવે છાનું;
છાનું શિખ્યાથી ભણશે થાનું. અરે૦
મતિ મોનિટરોની શું હોયે, હોયે કંઈ શું ભણાવે તોયે;
તોયે નથી જાણતા નજરે જોયે. અરે૦
એ બાળક શું શીખે સારૂં, સારૂં માનો કહેણ એ મારૂં;
મારૂં કહેણ છે તે કરો પ્યારૂં. અરે૦
ન્યુઝપેપરમાં ડહાપણ ડોળી, ડોળીને લખો બાતો પહોળી;

પહોળી લખતાં બુદ્ધિ ખરચો ખોહોળી. અરે૦
લખવાથી થશે કહો શું ભાઈ, ભાઈ જે લખો તે કરે ન્યાઈ;
ન્યાઈ કહેવાશો સદા સુખ દાઈ. અરે૦
મારી અરજી લ્યો સ્વિકારી, સ્વિકારી સમજે દિલ ધારી;
ધારી કવિતા કરવા સારી. અરે૦
શેખ જાનમહમદની આ વિનતી, વિનતી ધરતાં મળશે સુમતિ;
સુમતિ મળતાં ટળશે દુર્મતિ. અરે૦

કેફિને શીખામણ

તારે ચરણે નમાવું શીશ સહેલી રીશાણાં રહીએ નહી, એ રાગ.
ભાઈ ભાંગ ભંગ અફીણ, સજ્જન પ્રીતેથા પીજીએ નહી.
એથી થાયે બુદ્ધિ હીણ, સજ્જન૦
વળી લાંછન લાગે અપાર; સજ્જન૦
નથી એમાં કોઈ સાર, સજ્જન૦
જાય આબરૂ આ જગ માંઈ, સજ્જન૦
વળી માન ઘટે જ્યાંહીં ત્યાંહીં; સજ્જન૦
દારૂ દારૂનો કરનાર, સજ્જન૦

અફીણ આચારનો હરનાર; સજ્જન૦
ગાંજો પીવાથી ઘેલાં થવાય, સજ્જન૦
ભાંગ પીતાં ભાનજ જાય; સજ્જન૦
પીશે તેને છે ધિક્કાર, સજ્જન૦
નિશો માત્ર ખરાબી કરનાર. સજ્જન૦
લાજ એક ટકાની થાય; સજ્જન૦
માટે મુકો એ ઉપાય, સજ્જન૦
નહીંતો દુઃખી થશો નર નાર. સજ્જન૦
જાનમહમદ કહે છે સાર. સજ્જન૦

બાળકને વિદ્યા આપ્યા વિશે.

ગરબો.

લોચન મનનોરે જગડો લાગ્યો લોચન મનનો. (એ રાગ)
રૂપજ જનનુંરે, વિદ્યા છે રૂપજ જનનું. "ટેક"
વિદ્યા વગરનો માનવી, પશુ બરાબર જાણ;
પુંછ કરતો મુંછ કરી, એતો ભૂલી ગયો ભગવાન. વિ૦

જ્ઞાન શાન વિવેકની, ઓટજ દીશે અપાર;
કૃત્યો સહુ અવળાં કરે, ભારે મારી એણુ જાણનાર. વિ૦
ભણો ભણિનને ભાન સહુ, કિર્તિ વધવા કાજ;
અવિચળ રહેશે નામ બહુ, મોટું માન મળે મહારાજ. વિ૦
પર ઉપકારો તો થશે, ઈલ્મ હશેજ અપાર;
ગરવા ગ્રંથોની મહીં, ગાશે કવિજન ગુણ નિરધાર. વિ૦
ભારતખંડ આગલે હતો, ઈલ્મ તણોજ નિધાન;
ફરિ ભયો દુર્ગુણ તણો, સહુ કુસંપ તણા ફળ માન. વિ૦
માટે સજ્જન સાંભળો, મૂકો બાળ નિશાળ;
આપો વિદ્યા હોંશથી, મટી જાશે આ કાળ વિકાળ. વિ૦
પૈશો પૈશો કરી કરી, ગયા મરીજ વડીલ;
ગયો નહીં તે સાથમાં, આગ બાળે કાં લૂટે ભીલ. વિ૦
અમ એમ કહેતા નથી, ઉડાઉ બનજો આપ;
વિગતે વિગતે વાવરો, જોઈ મ ધરે માખીનું માપ. વિ૦
દશ પદ વાંચો કામના, કરો પાઠ ધરી પ્યાર;
કાવ્ય તણો રસ કામ જશે, જાનમહમદ ગુણો અપાર. વિ૦

૧ વિદ્યા.

દોહરો.

વિદ્યા પાન વિમતે કરો, સો સજ્જન નર નાર;
સરસ્વતિ મંદિર ઊંચ છે, જાણો મહી મોઝાર.

છેવટની સલામ.

લાવણી.

ગોવાલન કહેતી જસોદાસેં, મેપારણ કહેતી જસોદાસે;
સંભાલ આપ ગોકુલ કનૈયા, બિલમ પડા હમસેં. (એ રાગ)
લેઓ સબ સલામ સરીઅતસેં, લેઓ સબ સલામ સરિઅતસેં;
આપ બડે મેહેરબાન હમારે, કરો કબુલ દિલસેં. લેઓ૦
સલામ મેં કરૂં સુનો ઉનકો, સલામ મેં કરૂં સુનો ઉનકો;
દિયા જન્મ ઉદરસેં જીમને, રખે રાજી તુમકો. લેઓ૦
નમું મા બાપકું ઉન પીછે, નમું મા બાપકું ઉન પીછે;
જીને પીલાકર કીયા બડારે, જગમેં મજબુતે. લેઓ૦
સલામ હુય મૈફલ દરમ્યાને, બૈઠગો મૈફલ દરમ્યાને;
જાનગહમઃ અદબ બજા કર, પડા એક ધ્યાને. લેઓ૦

સમાપ્ત.

જાહેર ખબર.

સરવે લોકોને ખબર આપવામાં આવે છે કે આ પુસ્તક જેમને જોઈતું હોય તેમણે નિચે લખેલ ઠેકાણેથી રોકડા પૈસા મોકલી મંગાવી લેવું.

અંજાર—નૂરમહમદ જાફર પાસેથી દેવળીઆને દરવાજે.

ભૂજ—શુકલ વ્રજલાલ ગંગાશંકર પાસેથી સ્વામીનારાયણના મંદીર પાસે.

ચોબારી—ખલીફ આમદ દતા પાસેથી.

ભચાઉ—મારા મિત્ર રા. રા. ભચાઉ ફોજદાર રામજી ભાઈ લાલચંદ પાસેથી.

आश्रयपत्र:

આ પુસ્તકના પ્રથમથી વિશેષ ગ્રાહક થવા મારા કેટલાક મિત્રોએ તેમજ મુરબ્બીઓએ મહેનત લીધી છે. જેમાં મે. રા. રા. ભચાઉ ફોજદાર રામજી લાલચંદ, રા. રા. ભચાઉ વહિવટદાર મૂળશંકર પૂર્ણદાસ, રા. રા. ડાકટર સાહેબ આતમારામ કેશવજી, રા. વ્રજલાલ ગંગાશંકર એઓ સાહેબોએ વધારે શ્રમ લીધોછે માટે એઓનો તેમજ બીજા બહાર ગામના એજંટો કે જેઓએ મને ફતેહમંદી પામવા શ્રમ લીધો છે તેમનો પૂર્ણ રીતે ઉપકાર માનું છું.

૪૦ રા. રા. રામજીભાઈ લાલચંદ. ભચાઉ.

રા. રા. રામજીભાઈ લાલચંદ. ૪૦

૧૭ ,, મૂળસંકર પૂર્ણદાસ ભચાઉ.

રા. રા. મુળશંકર પૂર્ણદાસ. ૨

વકીલ વલભજી નથુ.	૨
વકીલ લક્ષમણ રીણા.	૫
વકીલ લખમસી ઠાકરસી.	૨
ગુશાંઈ શંકરગર હીરાગર.	૧
વકીલ લવજી પ્રેમજી.	૨
વકીલ વસરામ દેવજી.	૧
રા. વીશનજી વલવજી.	૧
રા. અવચળ પરસોતમ.	૧

૧૦ રા. રા. ડાકટર સાહેબ આતમારામ કેશવજી નળીઆ.

રા. રા. આત્મારામ કેશવજી	૪
રા. રા. જદુરામ મંગળજી.	૧
મ્હેતાજી લધા હેમરાજ.	૧
વકીલ ભાણજી ભગવાનજી.	૧
વકીલ લક્ષ્મીદાસ વીસરામ.	૧
ઠક્કર કાનજી ગાંગજી.	૧
રા. ઈબ્રાહીમ ભલુ.	૧

૧૨ રા. વૃજલાલ ગંગાશંકર ભૂજ.

રા. વૃજલાલ ગંગાશંકર.	૨
વોરા માણેકલાલ કાશીરામ.	૨
રા. રણછોડજી ગંગાશંકર.	૧
રા. અમૃતલાલ દયાળજી.	૧
રા. લાધારામ દલપતરામ.	૧
રા. વાઘજીભાઈ વલ્લભજી.	૧
આચાર્ય નથુલાલ મોતીલાલ.	૧
રા. મુરારજી જયશંકર.	૧
રા. દયાળજી વજેશંકર.	૧
કચ્છ દરબારી છા. ના. પ્ર.	૧

૧૦ રા. ખટાઉ લધા મારફત. વિઝાણ.

મેહેતાજી ખટાઉ લધા.	૧
ઠાકોરશ્રી સાહેબજી દેવાજી.	૫
કુંવરશ્રી ભવાનસંગજી જશાજી.	૧
ઠા. વાલજી રામજી.	૧
ઠા. ત્રીકમદાસ સુંદરદાસ.	૧

જોશી ભાવજી આત્મારામ. ૧

૩૨ કુચ્છ અંજાર.

રા. દયાશંકર શ્યામજી મેહેતાજી. ૨

રા. લખમસી તુળશીદાસ. ૧

શ્રીમાળી મયાશંકર ચત્રભુજ. ૧

રા. કાશીરામ પુરૂષોતમ. ૧

સૈયદ ગુલામ શાતકીશા. ૧

રા. વૈજનાથ ભવાનીદાસ. ૧

રા. મણીશંકર ભવાનીશંકર. ૧

રા. દયાશંકર જયશંકર ૧

૬ રા. ગંગાશંકર મકનજી મારફત.

રા. ગંગાશંકર મકનજી. ૨

રા. પ્રભાશંકર નવલરામ. ૧

રા. દોલતરામ જેઠા. ૧

રા. દોલતરામ દલપતરામ. ૧

મી. શોમજી ધનજી. ૧

રા. ગૌરીશંકર જટાશંકર. ૧

રા. દામોદર દેવજી.	૧
રા. મુગટલાલ ભગવાનલાલ.	૧
વિ. વજેરામ નાનાભાઈ.	૧
વોરા. નુરભાઈ મુસાજી.	૧
પારેખ. ઠાકરચંદ દેવચંદ.	૧
મેતા. ઠામજી દેવજી.	૧
પંડ્યા. દયારામ કૃષ્ણદાસ.	૧
રા. મકનજી શીવજી.	૧
શોની. ગગુ મુળચંદ.	૧
ઠા. ભવાનજી હંસરાજ.	૧
રા. જુઠાભ ઓઠભાણ.	૧
ખત્રી. જુમા સુમાર.	૧
કાએસ્થ. ગોપાળજી રામજી.	૧
પરમાર. નારાણ કારાણી.	૧
હજામ. લધા ઈસ્માલ.	૧
નંદવાણા. કાનજી માનજી.	૧

૪ કચ્છરાપર.

રા. એદુઅર નારાણજી મહેતાજી. ૨

ઠક્કર. ગોકળ જયરામ. ૧

ખત્રી. જુમા સુલેમાન ૧

૫ કચ્છતુણા

મેહેતાજી. પ્રેમજી વિ. હરીરામ. ૧

મેહેતા. દયાશંકર પ્રાણજીવન. ૧

જોશી. એદુઅર હંસરાજ. ૧

ઠા. પ્રાગજી નથુ. ૧

રા. પ્રેમજી પ્રાગજી. ૧

૧૦ દામજી ત્રીકમજી સણુઓ.

મેહેતાજી. દામજી ત્રીકમજી. ૫

મોનીટર. મહાદેવ એદુઅર. ૨

કુંવરશ્રી નોઘણજી પુંજાજી. ૧

કુંવરશ્રી ભાવસંગજી દેવાજી. ૧

કુંવરશ્રી પાંચાજી. ૧

૮ કચ્છ શીકદા

વિ. પો. મ. નારણજી પીતામ્બર. ૧
જોસી ગપારામ રણછોડજી. ૧
બારા ગપારામ આણંદજી ૧
સથવારા આંબા કાનજી ૧
વિ. પો. મ. લખમીરામ વલભરામ ૧
ઠા. ખટાઉ દમોદર ફરાદી ૧
રાજગર લખમીદાસ વાળજી પુનડી ૧
ઠા. હરીરામ લાલજી ઓસંબોઓ. ૧

૬ કચ્છ સુથરી

રા. મુળજી ગંગારામ. ૧
શા પીતામ્બર હીરજી ૧
રા. ખીમજી દામજી ૧
રા. ખીમજી ભોજરાજ ૧
શા. રતનસી પીતામ્બર ૧
ઠા. વીરચંદ હીરજી ૧

૨૨ કચ્છભુજ

રા. જગનનાથ જેઠાલાલ ડે. એ. ઈ.	૭
રા. હરજીવન ત્રીભોવન મેહેતાજી	૧
રા. ચત્રભુજ જગજીવન	૧
રા. શંકરજી નારાયણજી	૧
રાણાશ્રી સરદારસંગજી પ્રેમાણજી	૧
માજણીદાર નથુ રાઘવજી	૧
,, વલભજી પ્રાગજી	૧
,, ભીમજી કાનજી	૧
મેહેતા ભવાનીસંકર કુંવરજી	૧
મેહેતા લાલાજી હાથીરામ	૧
મેહેતા વીજયરામ ભયાસંકર	૧
ઠકર વિશરામ હરજી	૧
મો. પુરૂષોતમ કેશવજી	૧
મો. ભગવાનજી હરીસંકર	૧
મો. આતમરામ રવીસંકર	૧
સત્યવર્ધક પાઠ વાત્સ સભા	૧

૩૭ કચ્છ ચોબારી

વિદ્યાર્થી	ઠક્કર ધનજી દેવચંદ	૧
,,	બલોચ આમદ હતાગ્યાન	૧
,,	ઠકર શીવજી મોનજી.	૧
,,	ઠકર માનસંગ દેવચંદ	૧
,,	મી. ભાઈચંદ મુળચંદ	૧
,,	ગુરજી રતનસીં ગુમાનવિજય	૧
,,	ખત્રી અબદલા એભ.	૧
,,	વીરજી ઈશ્વર	૧
,,	ખત્રી આરત અલાવાળા	૧
,,	સલાટ વીરજી લધા	૧
,,	ભગવાણી રતનસીં વેણીદાસ.	૧
,,	મોરબીઆ પોપટ મોતીચંદ.	૧
,,	ઠકર ઓધવજી લક્ષ્મીદાસ	૧
ચારણ.	વીસરામ દેવા.	૧
વિદ્યાર્થી.	જુમા જુશબ	૧
,,	જેઠા ભાઈચંદ વલભજી	૧
,,	વોરા સાકરચંદ જેતસીં	૧
,,	દીબાએઆ જળનેજાણી.	૧

બારોટ મુળુ કમા, ગનફરા ૧
મો. પોપટ મુળજી ૨
મી. મુળચંદ કહાનજી ૧
શોની નાગજી પીતામ્બર ૧
સલાટ ખેતુચર હેમરાજ ૧
કંદોઈ હરચંદ પીતામ્બર ૧
શા. ખેંગાર ડોશા ખડીરના પુ. ૧
જમાદાર હીંમતખાન કમરૂદીનખાન ૧
ભગવાણી પીતામ્બર હરચંદ ૧
શોદી જમાલખાં શેરખાં. ૧
મારખીઆ તેજસી વેલજી ૧
કુખડીઆ શીવચંદ રાયચંદ ૧
ઠા. જેઠા કરશન ૧
જાડેજા દેવાજી રીણાજી ૧
ખત્રી જુશા ઈશાણી ૧
ઠકર રામજી જીવણ ૧
ઠકર રાઘવજી માધવજી ૧
ઠકર ખેતુચર દેવચંદ ભચાઉ ૧

૭ રાજકોટ

દેશી દાકતર રેમતલા મામદ ૧

કડીયા રામજી નથુ ૧

વાઢેર કરમન ડાહ્યા ૧

કડીયા નારાણ ડાહ્યા ૧

સ્કોલર વીઠલદાસ દેવચંદ ૧

કડીઆ કરશન મુળજી ૧

વાઢેર રામજી ભાણા ૧

૫ કચ્છ બોંધ

મહેતાજી મોતી પુંજા. ૧

ઠકર જીવરાજ ખીમજી ૧

ઠકર ખારસી પચાણ ૧

ગુશાઈ ખીમગર રામગર ૧

પંડ્યા પીતામ્બર નાગજી ૧

૭ ધોળાવીરા

ઠા. અમરસી તેજાણી ૨

ઠા. ગોકળજી કહાનજી ૧

વરચંદ વાઘા પચાણાણી ૧
ઠકર પ્રેમજી રાઘવજી ૧
ઠકર ખેરા જમનજી ૧
કોલી ગજુ વીરાણી ૧

૧૧ કચ્છ માંડવી

રા. વહાલજી વિ. હેમરાજ મેહેતાજી ૨
મુકશોલર માવજી ગોપાલજી ૧
ત્રવાડી રૂઘનાથ વલભજી ૧
ઠકર ત્રીકમદા જેઠા ૧
ભણશાળી ધનજી દામજી ૧
મુકસોલર જીવરામ હરીશંકર ૧
ઠકર મુરારજી દયાળજીભાઈ ૨
મુકશોલર પુરૂશોતમદાસ દેવીદાસ. ૧

૧૮ મુંબાઇ

શેઠજી સાહેબ કાશમભાઈ ધરમસી ૧૦
શેઠજી સાહેબ લક્ષ્મીદાસ ખીમજી જસ્દી
સ આક, ધી પીસ ૫

મો. ઉમર સુલેમાન	૧
મી. લખા હાસમ	૧
મી. અભા સુલેમાન.	૧

૧૦ બજાણા.

મલેક શ્રીજોરાવરખાનજી નશીબખાનજી.	૧૦

૩૧ પરચુરણ.

રા. જીવરામ ભગવાનજી વાઢીઆ.	૧
રા. પીતામ્બર જેઠા. મનફરા.	૧
ઠાકોર સાહેબ હરીસંગજી સુમરાજી. લાકડીઆ.	૨
રા. હાથીરામ પુરૂષોતમ ગઢડા.	૧
રા. રા. પોલીસ કમીશનર સાહેબ.	
પ્રાણશંકર જયશંકર ગાગોદર.	૪
રા. જીભાઈ કાળીદાસ સાથાણા.	૧
રા. અંબાશંકર વાલજી. શીકારપુર.	૧
ઠકર હીરજી ભાણજી. ,,	૧
રા. વૈજનાથ રૂઘનાથજી. ગઢશીશા.	૧
રા. હાથીરામ પુરૂષોતમ ,,	૧

મી૦ નારાયણજી કુંવરજીની કુંપની. બેરાઈ. ૨
મહેતાજી વલાગામદ. મંજલ. ૧
મી૦ રતનસી ખીમજી. ભચાઉ. ૨
જોશી પ્રેમજી વીસરામ. ,, ૧
રા. મેઘજી પુંજા. રાપર. ૧
રા. રા. ભચાઉ ડાકટર સાહેબ હીરજી હંસરાજ. ૧
રા. કચરા શિવજી મહેતાજી. રવ. ૧
રા. ધુલાલજી કહાનજી. ખારોઈ. ૧
મહેતાજી નરભેશંકર દેવશંકર. રામવાવ. ૧
મહેતાજી ઉમીઆશંકર ડાહ્યા. નાગલપુર. ૧
મહેતાજી ભોળાનાથ કાળીદાસ. ખીટા. ૧
સૈયદ વીધનસા. મુદ્રા. ૧
નોડે હબીબ હોથી. અંજાર. ૧
પટાવાળા વસરામ તેજમાલ. અંજાર. ૧
પટાવાળા માતીગર. અંજાર. ૧

જાહેર ખબર

સદ ગ્રહસ્થો આ પુસ્તક જેઓ સાહેબને પહોંચ્યે કે તે તેજ રોજે તેની કીંમતના ટપાલ મારફત મનીઆરડર કરી નિચ્યેને સરનામે કૃપા કરી રવાના કરશો એજ વિનંતી.

જાનમહમદ વિ. નુરમહમદ.

ચ્યોખારી નિ. ના માસ્તર.